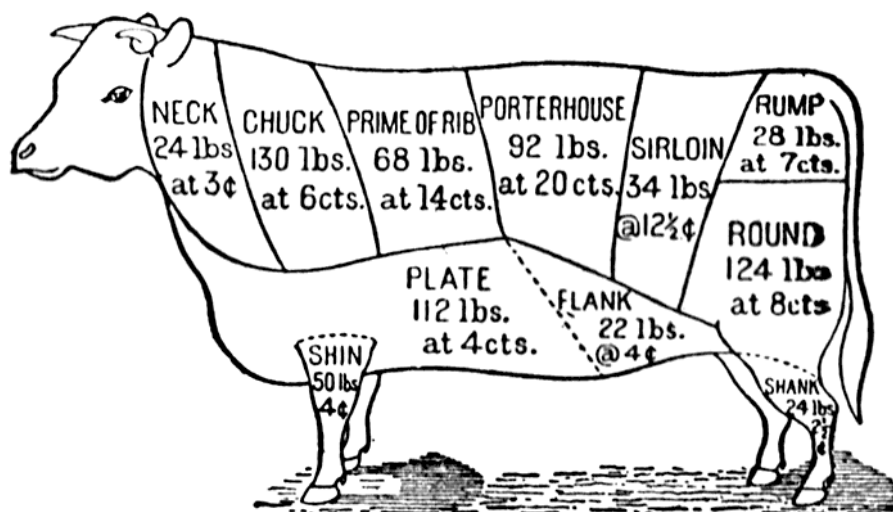

Er der kød på?

En undersøgelse af litterære strategier i nyere
vegetaristisk litteratur

af Morten Helmstedt

Speciale

Vejleder: Devika Sharma

Københavns Universitet
Institut for Kunst- og Kulturvidenskab
Kandidatuddannelsen i Litteraturvidenskab, 1998-ordningen

Specialet er afleveret i oktober 2011

Indholdsfortegnelse

Indledning og problemformulering.....	3
Kød på litteraturen.....	3
Litterære strategier og kort resumé af værkerne.....	5
Specialets teori og opbygning.....	8
Teori og analyse.....	10
1. De symbolske former og litteraturens virkningskoefficient.....	10
The Lives of Animals' udfordring af de litterære suspensionsmekanismer.....	12
Elizabeth Costellos fornemmelse for det litterære marked.....	14
Elizabeth Costellos udfordring af de litterære suspensionsmekanismer.....	15
Eating Animals som ikke-litteratur.....	17
Eating Animals som litteratur.....	19
Virkningskoefficienter i et intralitterært perspektiv.....	22
2. Filosofer, forfattere og dyr.....	26
Den angelsaksiske filosofi: Speciesismebegrebet.....	27
Den angelsaksiske filosofi: Kødet som tom referent.....	29
Fra moderat og praktisk til radikal og utopisk: Dyr i den kontinentale filosofi.....	32
Derrida og dyrene.....	33
Dekonstruktionen af begrebsparret menneske-dyr.....	34
Udskillelsen af "dyret" som forudsætning for den vestlige subjektkonstruktion.....	35
Derrida og Costello.....	38
3. Under huden på speciesismen.....	43
At kalde sig menneske: Isserley og den antropologiske maskine.....	44
Isserleys hybriditet.....	47
Slagterens objektificerende blik.....	49
Den smertende krop.....	52
Den dobbelte Amlis Vess.....	54
Argumentation og identifikation.....	55
Opsummering af analysens hovedpointer.....	58
Perspektivering.....	61
To spørgsmål til dyrelitteraturen.....	61
Kan litteraturen bane vejen for en åben etik?.....	61
Kan dyret tale?.....	63
Konklusion.....	67
Litteraturliste.....	69
Abstract: Pieces of Meat: A study of literary strategies in recent vegetarianist literature.....	71

Indledning og problemformulering

Kød på litteraturen

I de senere år er der kommet dramatisk øget fokus på det kød, de fleste mennesker i Vesten spiser. Hvordan vi behandler dyr, er et vigtigt emne inden for den gren af etikken, der kaldes bioetik. I den akademiske verden lægger man i stigende grad mærke til, hvordan forskellige undertrykte grupperinger historisk og aktuelt er blevet sammenlignet med dyr. Disse undertrykte grupperinger kan man med marxisten Antonio Gramscis betegnelse kalde subalterne, dvs. noget underordnet og andet end den hvide, vestlige mand, som, i en feministisk og postkolonialistisk historieforståelse, har opfattet sig selv som universelt subjekt og undertrykt forskellige andre, for eksempel kvinder, sorte eller koloniserede¹. Et klassisk eksempel på en sådan dyresammenligning er nazisternes beskrivelser af jøderne som dyriske undermennesker. I den relativt nye udgivelse *Postcolonial Ecocriticism* (2010) udtrykker litteraturforskerne Graham Huggan og Helen Tiffin den stadig mere udbredte position, at den historiske behandling af nogle mennesker som dyr er betinget af det skel, vi sætter mellem mennesker og dyr:

[T]raditional western constitutions of the human as the 'not-animal' [...] have had major, and often catastrophic, repercussions not just for the animals themselves but for all those the West now considers human but were formerly designated, represented and treated as animal. (Huggan & Tiffin, 18-19)

Inden for de sidste 20 år har prominente tænkere som den franske dekonstruktivist Jacques Derrida og den italienske poststrukturalist og politiske tænker Giorgio Agamben argumenteret for, at spørgsmålet om vores forhold til dyr er en af de mest presserende filosofiske og politisk-etiske problemstillinger, måske den vigtigste overhovedet. Den australske utilitaristiske moralfilosof Peter Singer udgav allerede i 1975 *Animal Liberation*, hvor han fremstiller kampen for øget hensyn til dyrs interesser som en frihedskamp på linje med kampen mod racisme og sexism. Peter Singer kalder vores behandling af dyr for speciesisme, en diskriminerende artsracisme, der ligesom fx sexism forsvarer sin

1 Termen subaltern er senere blevet reaktualiseret af postkoloniale tænkere som Homi Bhabha og Gayatri Chakravorty Spivak. Se Spivak, 283.

forskelsbehandling med arbitrære, irrationelle kriterier. Den vestlige tænkning har i stigende grad åbnet sig for, at problemets kerne i sammenligningen af subalterne med dyr måske ikke er sammenligningen i sig selv, men at det at være eller at minde om et dyr legitimerer en lang række former for lidelsesfuld fornædning. Er det fordi dyr uden større etiske overvejelser må "behandles som dyr", at dyresammenligninger har så katastrofale konsekvenser for mennesker? Hvis det er tilfældet, kan Holocausts dyregørelse af jøderne og mishandlingen af milliarder af dyr på fabriksfarme og slagterier være udtryk for samme dybt kritisable etik, hvor mennesker med magt og privilegier bortforklarer deres overgreb på uskyldige som handlinger, der på grund af arbitrært udvalgte træk hos ofrene, er undtaget fra almene etiske og retslige principper. I dag betragter de fleste Holocaust som en forbrydelse af ufattelige dimensioner. Måske vil historikerne i fremtiden give den polsk-jødiske nobelprisvindende forfatter Issac Bashevis Singer ret i sin karakteristik af vores forhold til dyr fra novellen *The Letter Writer*: "In relation to [all other creatures], all people are Nazis; for the animals it is an eternal Treblinka" (Singer, I. B., 271).

Inden for litteraturen har man i de sidste 10-15 år, ligesom i filosofien, set en tendens til, at man i stigende grad beskæftiger sig med dyreetiske problemstillinger. Hovedfokus i mit speciale er en undersøgelse af fem udgivelser, som alle kredser om spørgsmålet om kødspisning og som, mere eller mindre indtrængende, opfordrer læserne til at blive vegetarer. Der er tale om den sydafrikanske nobelprisvinder J. M. Coetzee's *The Lives of Animals* (1999) og *Elizabeth Costello* (2003), den populære amerikanske forfatter Jonathan Safran Foer's *Eating Animals* (2009), samt de mindre kendte *Meat* (2008) af den engelske forfatter Joseph D'Lacey og *Under the Skin* (2000) af nederlandsk-skotske Michel Faber. Jeg kalder den tematiske genre, som værkerne er en del af, for vegetarisk litteratur. Men kan litterære værker overhovedet påvirke deres læsere til at blive vegetarer, og, i så fald, hvordan gør de det?

Jeg vil i specialet anvende begreberne litteratur og ikke-litteratur om det, der almindeligvis kaldes henholdsvis skønlitteratur og faglitteratur. Betegnelsen litteratur om skønlitteratur og deraf følgende ikke-litteratur om de tekster, der ikke er skønlitteratur,

har jeg hentet fra artiklen "Litteratur og politik" (2007) af litteraturforskerne Frederik Tygstrup og Isak Winkel Holm. Ligesom Tygstrup og Winkel Holm, hvis artikel danner udgangspunkt for mit speciales diskussion af litteraturens potentielle politisk-etiske effekt, betragter jeg det, vi kalder litteratur, som en institutionel og samfundsmæssig ramme om visse tekster. Med min brug af betegnelsen litteratur om bestemte bøger og tekster og ikke-litteratur om andre er det ikke min hensigt at påstå, at der er noget iboende i de meget forskellige tekster, vi opfatter som litterære, som er essentielt forskelligt fra de tekster, vi forstår som ikke-litterære. Min opdeling af tekster i de to overordnede typer er et udtryk for den praktiske skelnen, der fx finder sted når en boghandler skal vælge om en nyudgivelse skal stå på hylden med skønlitteratur eller på hylden med faglitteratur. Også i andre institutionelle rammer, fx hos forlag, aviser, biblioteker og på universiteter, foretager man en praktisk skelnen mellem de to typer tekster. Læseren af specialet er velkommen til at læse betegnelsen litteratur som det, vi i daglig tale kalder skønlitteratur, og ikke-litteratur som det, vi kalder faglitteratur eller sagprosa. Af de fem nævnte værker er der især ét, Foers *Eating Animals*, som jeg med denne opdeling af tekster i litteratur og ikke-litteratur muligvis fejkategoriserer som litteratur. Jeg håber, at læseren foreløbig vil bære over med denne fejkategorisering. Et af specialets pointer er netop, at nogle værker udfordrer eller overskrider grænsen mellem litteratur og ikke-litteratur og dermed ikke så let lader sig kategorisere.

Litterære strategier og kort resumé af værkerne

Når en forfatter sætter sig ned for at skrive en bog, der skal få den kommende læser til at overveje sine etiske overbevisninger, er forfatteren nødt til at træffe en række valg om, hvordan hendes værk skal se ud. Disse valg kalder jeg litterære strategier. Forfatterens valg omhandler i princippet alle forhold i og omkring hendes værk, lige fra overordnet genre og argumentationsform til ordvalget i værkets enkeltsætninger. Forfatteren kan ikke fuldstændigt styre hvilken effekt, hendes strategier har på læserne af hendes værk, men hun kan bruge den viden og de formodninger, hun har om litteratur og om læsere, til at strukturere sin tekst på den måde, hun finder mest hensigtsmæssig i forhold til sin intention

om at påvirke læseren.

I mit speciale vil jeg beskæftige mig med de forudforståelser om litteraturs potentielle etisk-politiske virkning, som de fem ovennævnte værker gennem deres form og indhold afspejler. Jeg vil forsøge at afdække værkernes strategier, fordi en sådan afdækning både fortæller om forskellige litterære genrers status i forhold til at kunne påvirke vores etiske holdning, og om, hvilken overordnet status forsøg på politisk-etisk intervention inden for litteraturens ramme har i forhold til lignende forsøg i ikke-litterære tekster. Jeg vil her eksemplificere nogle af de spørgsmål, som jeg stiller i specialet, ved en kort gennemgang af de værker, specialet beskæftiger sig med, og de spørgsmål, som værkerne især rejser.

The Lives of Animals og *Elizabeth Costello* af J. M. Coetzee handler om den fiktive romanforfatter Elizabeth Costellos liv og holdninger. Costello er vegetar og holder forelæsninger, hvor hun sammenligner behandlingen af dyr med Holocaust. Rammefortællingerne om hendes forelæsninger afslører dog, at Costello gang på gang kommer i konflikter med sine medmennesker, især sin egen familie. I de to udgivelser indgår de samme to tekster - "The Philosophers and the Animals" og "The Poets and the Animals" - i forskellige rammer. Udgivelserne rejser især spørgsmål om, hvordan forskellig indpakning af en tekst kan påvirke læsningen af tekster, og om, hvordan den narrative ramme modererer vores læsning af de radikale udsagn i Costellos forelæsninger.

Eating Animals af Jonathan Safran Foer er - umiddelbart - en debatbog om dyrespisning, der inkorporerer flere forskellige genrer, fx erindring, essayistik, journalistik og filosofi. Bogens primære ærinde er at undersøge de forhold, som dyr på fabriksfarme i U.S.A. lever under. Bogens fortæller, der umiddelbart virker som den biografiske forfatter Jonathan Safran Foer, argumenterer for, at man ikke bør spise dyr, som har levet et lidelsesfuldt liv. *Eating Animals* er primært interessant inden for dette speciales rammer, fordi den er skrevet af en forfatter, der tidligere har udgivet to succesfulde romaner, nemlig Holocaust-romanen *Everything is Illuminated* (2002) og 11. september-romanen *Extremely Loud and Incredibly Close* (2005). Den rejser nemlig spørgsmålet om, hvilken

betydning forfatterens status som litterær og hans brug af ensartede virkemidler på tværs af udgivelserne, har for vores læsning af *Eating Animals*, som postulerer ikke at være litteratur.

Meat af Joseph D'Lacey og *Under the Skin* af Michel Faber er allegoriske genreromaner, som forsøger at overbevise læseren om vegetarisme ved at sætte mennesker i dyrs sted som noget, der kan spises. I den postapokalyptiske horrorroman *Meat* er der ikke flere dyr tilbage i byen Abyrne og, formoder man, på resten af Jorden. I stedet for at spise dyr spiser de resterende mennesker hinanden. Denne kannibalisme er sat i system. De udvalgte, der er degraderet til kvæg, lemlæstes, opfedes og slagtes af det monopolistiske firma Magnus Meat Processing, der med hjælp fra det lokale præsteskab har skabt en fortælling om, at disse udvalgte er skæbnebestemt til at blive spist. I romanen gør slagteriarbejderen Richard Shanti, den profetiske asket John Collins og de udvalgte til sidst oprør mod systemet og vinder.

I science fiction-thrilleren *Under the Skin* er det ikke mennesker, der spiser mennesker, men i stedet en art rumvæsener, der er ankommet til Jorden med det formål at bruge mennesker som delikatesser på deres egen planet. Romanens hovedperson, Isserley, er blevet opereret, så hun ligner en menneskekvinde og er blevet ansat af firmaet Vess Incorporated til at køre rundt i det skotske højland for at samle blaffere op. Blafferne bedøves, opereres, fedes op og bliver til sidst transporteret som kød til Isserleys planet. I romanen følger man Isserleys lidelser på grund af den operation, hun er blevet udsat for, og hvordan hun gradvist bliver mindre sikker på, at det, hun gør, er rigtigt, bl.a. som følge af mødet med den vegetariske Amlis Vess, søn af ejeren af Vess Incorporated, der aflægger uanmeldt besøg på Jorden.

Da *Meat* og *Under the Skin* ikke, som Coetzees og Foers værker, udfordrer rammerne for, hvad vi opfatter som litteratur, er det for disse to romaner særligt relevant at beskæftige sig med, hvordan de argumenterer for vegetarisme, og hvordan deres argumenter relaterer sig til filosofiske og teoretiske teksters dyreetiske argumentation.

Specialets teori og opbygning

Som jeg har beskrevet ovenfor, er der store forskelle på, hvordan de værker, jeg beskæftiger mig med i specialet, griber deres fælles tema an. Jeg har derfor valgt at analysere værkerne på forskellige niveauer og fra forskellige vinkler, som egner sig særlig godt til at besvare de spørgsmål, værkerne rejser. Teori- og analysedelen af specialet er opbygget af tre kapitler, som hver beskæftiger sig med et eller flere af specialets værker på et bestemt analytisk niveau. Ved at belyse værkerne fra forskellige vinkler vil jeg vise, at valget af litterære strategier bygger på en række betydningsfulde faktorer ud over selve handlingen i værkerne, det man lidt firkantet kan kalde for værkernes brødtekst.

Denne tilgang har to konsekvenser for indholdet af mit speciale. For det første beskæftiger jeg mig i forskelligt omfang med specialets fem værker. Coetzees værker får meget plads, da de både rejser spørgsmål om litterære virkemidler og genrer og er tæt forbundet med den filosofiske diskussion af, hvordan vi bør behandle dyr. Jeg har primært fundet det relevant at diskutere *Eating Animals* på et overordnet litteratur- og genreteoretisk niveau og ikke på det filosofiske, da værkets argumentation ikke i nævneværdig grad forholder sig til de filosofiske diskussioner om dyr. Jeg har også valgt i nogen grad at gruppere *Meat* og *Under the Skin* under ét, da disse to romaner i deres argumentation begge betjener sig af grebet at sætte mennesker i dyrs sted, og begge er genreromaner. Der ville derfor ikke komme nogle væsentligt anderledes konklusioner ud af en tekstanalytisk tilgang til *Meat*, end en sådan læsning af *Under the Skin* afslører. Som konsekvens har jeg valgt at fokusere mere på på *Under the Skin* end på *Meat*, således at jeg har mulighed for at gå mere i dybden i min læsning.

For det andet betyder mit valg af forskellige tilgange til værkerne, at jeg præsenterer den teori, jeg benytter, i det kapitel, hvor den er relevant, i stedet for samlet i et selvstændigt teoriafsnit. Dette har forhåbentlig den afledte positive effekt, at der i specialet opstår en vekselvirkning mellem mine teoretiske og analytiske pointer.

Som nævnt består specialets teori- og analysedel af tre niveauer. I første kapitel, "De symbolske former og litteraturens virkningskoefficient", læses værkerne på et litteratur- og

genreteoretisk niveau med baggrund i Frederik Tygstrup og Isak Winkel Holms artikel "Litteratur og politik" (2007). Ved hjælp af artiklens begreb om symbolske former og identifikation af litteratur som en kulturel rammesætning om bestemte tekster belyses værkernes overordnede og genrebetingede tekstuelle strategier og virkningspotentialer. I andet kapitel, "Filosoffer, forfattere og dyr", sættes værkernes diskussion af dyr og vegetarisme ind i en filosofisk-teoretisk ramme. Jeg redegør først for de angelsaksiske filosoffer Peter Singer og Carol Adams' praktisk-etiske forsvar for vegetarisme og læser Joseph D'Laceys *Meat* som eksponent for Adams' teori om dyrekød som en "tom referent". Dernæst gennemgår jeg den kontinentale filosof Jacques Derridas mindre handlingsorienterede, men til gengæld mere radikale, kritik af vores etiske forhold til dyr. Jeg læser Coetzees romankarakter Elizabeth Costello som en fiktiv repræsentant for Derridas dekonstruktivistiske tilgang til spørgsmålet om dyreetik. I tredje kapitel af teori- og analysedelen, "Under huden på speciesismen", foretager jeg en litterær analyse af Michael Fabers *Under the Skin*. Romanens litterære strategi og argumentationsformer belyses med baggrund i Giorgio Agambens begreb om den antropologiske maskine og Peter Singers speciesisme-begreb.

I perspektiveringerne vil jeg stille to spørgsmål til litteratur, der omhandler relationerne mellem dyr og mennesker. Jeg vil først argumentere for, at vegetarisk litteratur kan have større virkningspotentialer, end mit teori- og analyseafsnit umiddelbart giver udtryk for, hvis man forstår den enkelte læsers etik som adskilt fra overordnede politiske spørgsmål. Dernæst ønsker jeg at udvide perspektivet fra vegetarisk litteratur og undersøge mulighedsbetingelserne for en litteratur, der tager udgangspunkt i at fremstille verden fra dyrenes synspunkt og ikke menneskers.

Teori og analyse

1. De symbolske former og litteraturens virkningskoefficient

I artiklen "Litteratur og politik" beskæftiger kulturforskerne Frederik Tygstrup og Isak Winkel Holm sig med, hvilken effekt litteratur kan have. Artiklen er både bredt repræsentationsteoretisk og mere snævert litteraturteoretisk. Forfatterne benytter sig af den tyske filosof Ernst Cassirers (1874-1945) begreb symbolske former. De symbolske former er egentlig mentale erkendelsesmodeller for, hvordan vi sammensætter vores sanseindtryk til en virkelighedsforståelse, men som Tygstrup og Winkel Holm påpeger, finder de deres materielle udtryk i vores mundtlige og tekstuelle fremstillinger af virkeligheden (Tygstrup & Winkel Holm, 154). Forskellige diskurser har forskellige funktioner, status og vægt. Den symbolske form "bekendelsen" har for eksempel status som privilegeret repræsentation af den bekendendes indre liv, mens "diagnosen" er en symbolsk form, der "regulerer forståelsen af forholdet mellem det normale og det patologiske" (Ibid., 153). Dermed udgør formerne skemaer for, hvad der kan siges på hvilke måder, og hvilken virkning, det sagte har. Det har at gøre med politik:

De symbolske former byder sig [...] ikke til som et udvalg af ligebyrdige erkendelsesmodeller; deres gyldighed og gennemslagskraft er bestemt af det givne samfunds fletværk af magtforhold og sociale interesser. [...] Set i dette lys kan den samfundsmæssige kamp mellem forskellige interesser og sociale grupper beskrives som en kamp mellem konkurrerende symbolske former, og det vil sige mellem forskellige måder at konstruere billeder af, hvordan virkeligheden ser ud, og hvordan den rettelig burde se ud. (Ibid., 154)

Selvom de symbolske former, som citatet understreger, først og fremmest er mentale erkendelsesmodeller og ikke sproglige virkelighedsfremstillinger, vil jeg i det følgende bruge termen symbolske former om det, man ellers kunne kalde repræsentative diskurser. Jeg finder denne brug forsvarlig, da det er gennem den måde, de symbolske former materialiserer sig, at vi fra en kulturvidenskabelig vinkel kan nærme os en forståelse af formerne som mentale skemaer for vores virkelighedsforståelse. Den skjulte kamp mellem forskellige mentale verdensopfattelser udkæmpes i det åbne gennem vores brug af

forskellige måder at repræsentere virkeligheden gennem sproget. Man kan sige, at formen "diagnosen" i vores hoveder strukturerer vores forståelse af, hvad der er normalt, og hvad der er sygt. At vi tager den sproglige genre af samme navn endog meget alvorligt, når vores læge fortæller os, at vi skal tage en bestemt medicin, er den empiriske baggrund for, at vi kan udpege en mental struktur, der betinger effekten af den diskursive.

Man kunne tro, at litteraturen udgjorde en symbolsk form, men litteraturen er ifølge artiklen ikke nogen særlig form for virkelighedsfremstilling. I stedet trækker litteraturen på det eksisterende repertoire af symbolske former. Når vi kan skelne litteratur fra andre tekster, skelner vi ikke mellem symbolske former. Litteraturen udgør en praksis for repræsentation, ikke en form. Det er i dens ramme, at litteraturen adskiller sig fra andre diskurser.

Med ramme mener Tygstrup og Winkel Holm, den måde litteraturen er institutionelt og socialt forankret i samfundet. Der findes en kollektiv overenskomst om at betragte nogle bestemte tekster, som man fx kan genkende på deres omslag eller genrebetegnelse - det som Tygstrup og Winkel Holm kalder "paralitterære kendetegn" - med en bestemt bevidsthedsmæssig indstilling (*Ibid.*, 157). Det særlige ved litterære tekster er, at de, i modsætning til fx lægens diagnose, der får dig til at købe en bestemt medicin, ikke har nogen "klart defineret samfundsmæssig opgave". De har status som fiktion og har dermed en anden pragmatisk og referentiel funktion end andre tekster. Denne særstatus kan både betragtes pessimistisk og optimistisk, når det gælder litteraturens virkningsmuligheder. På den ene side har litteraturen frihed til at udtrykke ting, som man ikke må sige i andre tekster. Det kunne for eksempel være i form af kafkaske allegorier over magtformerne i totalitære, censurerende regimer. På den anden side er det, som muliggør disse udsagn, at litteraturen, med Tygstrup og Winkel Holms formulering, er "indespærret på virkningsløshedens reservat" (*Ibid.*, 157). Litteraturen kan:

intervenere direkte i politiske anliggender og diskussioner, den kan være agitatorisk og polemisk, og den kan artikulere umiddelbart politiske positioner - samtidig med, at den er beskyttet af sin særstatus som litteratur. Hermed er det, som litteraturen siger ind i en politisk sammenhæng, i en vis forstand stadig usagt, eftersom det er beskyttet af den litterære institutions resonansdæmpende suspensionsmekanismer.

Dæmpningssystemet har så til gengæld måttet ærgre den interventionslystne forfatter, fordi resonansdæmpningen også betyder, at litteraturens politiske intervention har en forholdvis beskedne virkningskoefficient. (Ibid., 161-162)

Inden jeg vil beskæftige mig med, hvordan Tygstrup og Winkel Holm gennem deres brug af begreberne opstilling, udstilling og omstilling argumenterer for, at litteraturen alligevel kan have i hvert fald indirekte politisk effekt, vil jeg standse et øjeblik ved "den interventionslystne forfatter", som nævnes i citatet. Uden at intentions-gisne for meget, er der nemlig en del, der tyder på, at lysten til at intervenere har dikteret form og indhold i de værker, som jeg beskæftiger mig med i specialet. Især de i den litterære offentlighed anerkendte forfattere Coetzee og Foer ser ud til at nære et ønske om at omgå eller helt undgå "de litterære suspensionsmekanismer". De strategier, som de benytter i forsøget på at opfylde deres ønske, vil jeg undersøge i de følgende afsnit.

***The Lives of Animals'* udfordring af de litterære suspensionsmekanismer**

I Coetzees tilfælde er det svært at udrede de mange måder, hvorpå symbolske former og litteraturens institutionelle rammer udstilles og udfordres. Det er nemlig først og fremmest gennem en stor udsigelsesmæssig kompleksitet, at Coetzee arbejder med disse rammer. Ligesom læseren kommer til kort i forhold til at udlede nogle klare etiske retningslinjer ud fra Coetzees værker, er det vanskeligt for fortolkeren at afgøre, hvilken fortolkningsmæssig ramme, bøgerne skal placeres i.

Fortællingerne om den fiktive forfatter Elizabeth Costellos fiktive forelæsninger, "The Philosophers and the Animals" og "The Poets and the Animals", som den faktiske forfatter Coetzee har læst op som faktiske forelæsninger på Princeton University, indgår i to udgivelser. Den først udkomne, *The Lives of Animals*, udfordrer med sine paralitterære virkemidler den litterære institutions ramme så meget, at man, hvis forfatteren havde været en anden (fx en filosof), nok havde været mindre tilbøjelig til overhovedet at karakterisere bogen som et stykke litteratur². Der er talrige eksempler på disse virkemidler. Bogen er udkommet på Princeton University Press, som normalt udgiver

2 Coetzees dobbelte status som først og fremmest forfatter, men også litteraturkritiker og universitetsunderviser, gør ikke karakteriseringen nemmere.

videnskabelige værker³. Bogen indeholder en introduktion skrevet af den politiske filosof Amy Gutmann og desuden kommentarer til og tolkninger af Coetzees tekst af religionsforskeren Wendy Doniger, primatologen Barbara Smuts, litteraturteoretikeren Marjorie Garber og endelig moralfilosoffen Peter Singer. Alene forlaget og tilstedeværelsen af andre forfatterstemmer i værket peger på, at Coetzees bog ikke (blot) er litteratur. Samtidig kan teksten, som kommentarerne viser, tolkes fra mange forskellige faglige vinkler. Teksten refererer ikke blot forskellige videnskabelige diskurser, den bliver også taget alvorligt inden for tilsvarende videnskabelige discipliner uden nogen synlige tegn på litterær resonansdæmpning.

I teksterne, "The Philosophers and the Animals" og "The Poets and the Animals", er der overordnet tre virkemidler, der omgør den litterære ramme. For det første består en stor del af teksterne af forelæsning. For det andet refererer de til et stort antal videnskabelige tekster. For det tredje indeholder de fodnoter, hvilket er usædvanligt for litterære tekster og typisk for videnskabelige. Som filosofen Stephen Mulhall bemærker i sin læsning af bogen i *The Wounded Animal: J. M. Coetzee and the Difficulty of Reality in Literature and Philosophy*, gør fodnoterne det svært at fastslå, om det er Costello eller Coetzee, der "taler" i teksten (Mulhall, 21). Selv om Costello selv refererer til sin forelæsning som "scholarly speculations, backed up with footnotes", er tilstedeværelsen af fodnoter et formelt brud med rammefortællingen, hvor Elizabeth fremstilles i tredje person (Coetzee 1999, 26).

Af de tre træk er det dog især referencerne i teksten til så mange videnskabelige tekster og selve omfanget af diskussionen af historie og filosofi, der markant adskiller bogen fra de mange postmoderne romaner, som "leger" med genretræk som fx fodnoten. Der leges måske nok med formen i Coetzees bog, men der er ikke megen spøg at spore på indholdssiden. Samtidig er der ingen tvivl om, at den litterære rammefortælling om Elizabeth Costello og hendes problematiske forhold til omverden har effekt på dens læsere. Peter Singer vælger fx at forholde sig til dette greb ved selv at bruge narration som

3 Forlaget beskriver deres udgivelsesprofil som "scholarly" på <http://press.princeton.edu/authors/msub.html> den 13. oktober 2011.

ramme for sin, må vi gå ud fra, filosofiske tekst (Coetzee, 1999, 85-91).

Hvis vi vender tilbage til Tygstrup og Winkel Holms begreb om virkningskoefficient, peger de videnskabelige kommentarer til Coetzees tekst på, at teksten bliver taget alvorligt uden for litteraturens og litteraturvidenskabens ramme, men måske ikke ligefrem inden for rammen af det politiske. Singers legende og humoristiske respons udstiller, hvordan teksten er delvis suspenderet mellem den politiske frihed til fx at sammenligne dyrs lidelser med de europæiske jøders lidelser under Holocaust og den "dæmpende" mulighed for, grundet den litterære ramme, alligevel ikke at tage sammenligningen alvorligt som politisk udsagn:

"She shows how limited and restrictive some famous scientific inquiries into the minds of apes have been. And there are some very strong passages comparing what we are doing to animals to the Holocaust."

"Oooh, sensitive stuff! I wouldn't equate what the Nazis did to your grandparents with what most people today do to animals." (Singer, in Coetzee 1999, 86)

Singers datter Naomi, som udsiger citatets anden replik, forholder sig til Holocaust-sammenligningen, som om den var et vovet rygte i et sladderblad, ikke et alvorligt ment udsagn.

Elizabeth Costellos fornemmelse for det litterære marked

I en formel for udregning af samlet virkningskoefficient for et litterært værk må man formode, at værkets udbredelse indgår. I de følgende afsnit vil jeg beskæftige mig med, hvilken betydning forskellene mellem de to udgivelser af Coetzees tekster om dyr, *The Lives of Animals* og *Elizabeth Costello*, har for udgivelsernes muligheder for at virke.

Meget tyder på, at *Elizabeth Costello* er nået ud til flere læsere end *The Lives of Animals*. Det er efter min mening oplagt, at en bog fra det etablerede litterære forlag Secker & Warburg, der under forfatternavnet pointerer nykåringen af Coetzee som "Winner of the Nobel Prize for Literature 2003" og på bagsiden reklamerer for de tidligere romansucceser *Disgrace* og *Youth* over citatet "ONE OF THE BEST NOVELISTS ALIVE" (Sunday Times), er mere salgbar end en smal (også i betydningen fysisk tynd) udgivelse fra Princeton

University Press⁴. I den tynde bog beskrives Coetzee ikke som romanforfatter ("novelist"), men beskrives på bagsiden med den mere åbne betegnelse skribent ("writer"). *Elizabeth Costello* lanceres i langt højere grad end *The Lives of Animals* som en bog, hvor læseren bevidsthedsmæssigt skal indstille sig på at blive underholdt. Hvor *The Lives of Animals* i sin formulering på bagsiden siger, at "J. M. Coetzee uses fiction to present a powerfully moving discussion of animal rights in all their complexity", lover *Elizabeth Costello* i stedet indlevelse og drama:

Elizabeth Costello is an Australian writer of international renown; she is fêted, studied, honoured. Famous principally for an early novel that established her reputation and from which, it seems, she will never escape, she has reached the stage, late in life, where her remaining function is to be venerated and applauded. (Coetzee 2003, indersiden af smudsomslaget)

De ovennævnte forhold peger på, at *The Lives of Animals* forsøger at få læseren til at forstå rammefortællingen om Elizabeth Costello som noget, der belyser bogens primære diskussion om forholdet mellem dyr og mennesker, mens *Elizabeth Costello* bruger diskussionen af forholdet mellem dyr og mennesker som et emne blandt flere, der understøtter tekstsamlingens primære ærinde, at udfolde karakteren Elizabeth Costello og hendes komplicerede identitet som hvid, ældre, kvinde, intellektuel og kunstner, for læseren. Bøgenes titler udgør endnu en indikator på, at *The Lives of Animals* handler om emnet dyr, mens *Elizabeth Costello* handler om karakteren Costello.

***Elizabeth Costellos* udfordring af de litterære suspensionsmekanismer**

Elizabeth Costello gør den institutionelle ramme om Coetzees to tekster om dyr mere enkel end *The Lives of Animals*, men langt fra ukompliceret. En stor del af brødteksten i *Elizabeth Costello* er trods alt den samme som i *The Lives of Animals* og indeholder derfor samme komplicerede narrative struktur. I teksterne om dyr er den eneste forskel mellem de to udgivelser en forsimpning. I *Elizabeth Costello* er fodnoterne, og dermed også de fleste kildehenvisninger, strøget, hvilket flytter læserens fokus fra den teoretiske diskussion om dyr til tekstens narrativ. Der er tale om en udgivelse, hvor vægten på karakterdannelsen og fortællingen er større end i *The Lives of Animals*. Omfanget og dybden af diskussionen

⁴ Det har ikke været muligt at få oplyst de faktiske salgstal for de to udgivelser.

om dyr betyder dog, at dette spor nok kan læses som underordnet bogens overordnede projekt om at fremstille en karakter, men stadigvæk virker overraskende og påtrængende, hvis man havde ventet en mere traditionel litterær karakterfremstilling. Et virkemiddel, som ikke er til stede i *The Lives of Animals*, og som peger væk fra at læse *Elizabeth Costello* som "ren" litteratur, er romanens overordnede komposition i otte nummererede kapitler med hovedoverskriften "Lesson". Romanens titelblad, der, i modsætning til omslaget, rummer undertitlen *Eight Lessons*, gør læseren opmærksom på dette greb.

I *J. M. Coetzee & the Ethics of Reading* (2004) giver professor i engelsk litteratur Derek Attridge en oversigt over *Elizabeth Costellos* tilblivelseshistorie. Bogen er sammensat af forskellige forelæsninger og oplæsninger, som Coetzee har holdt i forskellige sammenhænge, inden de er udkommet på tryk. Teksterne er i samme overordnede stil - en narrativ ramme om diskussionen af forskellige emner - og med de samme karakterer, som forelæsningerne i *The Lives of Animals*. Som Attridge bemærker, har Coetzee været nødt til at foretage forskellige hovsaløsninger for at skabe et minimum af sammenhæng i bogens narrative forløb. For eksempel var John, Costellos søn, bosat i Australien i forlægget for "Lesson 1: Realism", mens han i "The Philosophers and the Animals" er bosat i U.S.A. I *Elizabeth Costello* er John i "Realism" på orlov i Australien fra sit job i U.S.A. og ledsager Elizabeth til en konference på en tredje amerikansk institution (Attridge, 194). Man kan naturligvis spekulere i, at udgivelsen af *Elizabeth Costello* har haft rent kommercielle årsager. I en tolkningsmæssig sammenhæng er det dog mere relevant, hvordan det usammenhængende narrative forløb og beslutningen om at kalde bogens kapitler for "lessons", trækker bogen væk fra at være "dæmpet" litteratur mod at kunne læses inden for andre rammer, fx den symbolske form forelæsningen, som har oplagt didaktisk sigte og normalt tillægges stor autoritet. Kapitelbetegnelsen "lessons" postulerer, at litteraturen kan "intervenere direkte i politiske anliggender og diskussioner" og være "agitatorisk og polemisk" (Tygstrup og Winkel Holm, 161). Betegnelsen lektion kan forstås bogstaveligt som undervisning, det vil sige som formidling af forskellige emner og problemstillinger, fx behandlingen af dyr, men også bredere som lærestykker, der skal give en dybere politisk eller moralsk erkendelse.

Som jeg argumenterer for i de ovenstående afsnit, inviterer *The Lives of Animals* og *Elizabeth Costello* begge til ikke at blive læst som litteratur. Men de to udgivelser gør det på forskellige måder og i forskellig grad. Det er i mødet med *The Lives of Animals*, at man som læser bliver mest i tvivl om, hvilken slags tekst, det egentlig er, man har fået fat i. Begge udgivelser udfordrer litteraturens rolle på det, som Tygstrup og Winkel Holm betegner som et institutionelt niveau. Udgivelserne nægter, på hver deres måde, helt at lade sig omslutte af en ramme, der på samme tid indfanger litteraturen i "frihedens rige" og på "virkningsløshedens reservat".

***Eating Animals* som ikke-litteratur**

Jonathan Safran Foers *Eating Animals* er også en udgivelse, der udfordrer en rammesætning om litteraturen, der ekskluderer litteratur fra umiddelbar etisk-politisk effekt. Udfordringen i *Eating Animals* er i et litteraturanalytisk perspektiv mindre interessant, end den man ser hos Coetzee, fordi den måde, som *Eating Animals* udfordrer på, er mindre kompleks end Coetzees værker. Til gengæld kan man argumentere for, at Foers udgivelse lykkes bedre, når det gælder muligheden for at intervenere direkte i læserens etisk-politiske holdninger uden litterær resonansdæmpning. Hvor Coetzee omgår litteraturens institutionelle placering i et reservat ved at udfordre de normale konventioner og paratekstuelle rammer for litteraturen, er Foers bog umiddelbart noget genremæssigt andet end litteratur, nemlig en hybrid mellem erindring, essayistik, journalistik og filosofi. Som Tygstrup og Winkel Holm pointerer, er litteratur ikke nogen symbolsk form, men en kulturel ramme om visse tekster (Tygstrup og Winkel Holm, 156-157). I den forstand er der ikke noget principielt i vejen for, at formen erindringen, en symbolsk form, der opfattes som velegnet til at beskrive karakterformende begivenheder i et menneskes liv, som, i lighed med bekendelsen også er en genre, kan indgå i et litterært værk i en slags resonansdæmpende gåseøjne. Jeg er derfor nødt til midlertidigt at suspendere min umiddelbare indskydelse, at *Eating Animals* ikke er litteratur, og undersøge *Eating Animals* nærmere for at kunne udtale mig mere sikkert om bogens rammesætning.

Som jeg tidligere har beskrevet, er det paratekst, der afgør læserens indstilling til en tekst. *Eating Animals'* paratekst er, at bogen er et stykke af det, som man hos britiske og amerikanske forlag og boghandlere kalder non-fiction. Det fremgår i selve bogen med katalogiseringen i det amerikanske Library of Congress under "Vegetarianism-Philosophy" (Foer 2009, kolofonen). Ser vi på de måder, en potentiel læser kan møde bogen, inden hun står med den i hånden, kan man for eksempel se, at bogen er nummer 1 på bestsellerlisten hos internetboghandelen Amazon.com i kategorien "Animal Rights"⁵. Læser man i Amazons læseranmeldelser, er overskriften på den mest populære vurdering af bogen "changing my ways". Disse eksempler taler for, at en potentiel læser vil møde *Eating Animals* som en udgivelse, der ikke er virkningsløs litteratur. I førsteoplægets obligatoriske anbefaling fra en forfatterkollega, pudsigt nok J. M. Coetzee, argumenteres også for, at *Eating Animals* skal læses med henblik på handling:

The everyday horrors of factory farming are evoked so vividly, and the case against the people who run the system is presented so convincingly, that anyone who, after reading Foer's book, continues to consume the industry's products must be without a heart, or impervious to reason, or both. (Foer 2009, indersiden af smudsomslaget)

Har man først købt og er begyndt at læse *Eating Animals*, er der flere tegn, der peger i retning af, at bogen ikke vil læses som litteratur. Ligesom Coetzees *The Lives of Animals* har *Eating Animals* fodnoter og kildehenvisninger, endda i et meget større omfang end Coetzees bog. Bogen har også indeks og indholdsfortegnelse, og selve brødteksten består som nævnt af en lang række tekstuelle genrer og fortælleformer⁶. De foreløbige undersøgelser peger altså på, *Eating Animals* gerne vil være noget andet end litteratur.

I de følgende afsnit vil jeg alligevel argumentere for, at *Eating Animals* også kan læses mod hårene som et litterært værk. Det vil jeg gøre, fordi jeg mener, at *Eating Animals*, på trods af de mange tegn på, at den ikke er litteratur, i sin lancering og efterfølgende

5 http://www.amazon.com/Eating-Animals-Jonathan-Safran-Foer/dp/0316069884/ref=sr_1_1?ie=UTF8&qid=1317644485&sr=8-1 den 3. oktober 2011.

6 Som jeg var inde på i min læsning af Coetzee, forhindrer tilstedeværelsen af forskellige tekstuelle genrer inden for en udgivelse ikke nødvendigvis en opfattelse af udgivelsen som litteratur. Tilstedeværelsen af forskellige typer tekst karakteriserer meget såkaldt postmoderne litteratur, selvom disse træk i litteraturen som nævnt også er en udfordring af litteraturens mere traditionelle rammesætning. Se også Tygstrup og Winkel Holm side 162-163 om, hvordan rammen om, hvad vi betragter som litteratur, ikke er nogen historisk statisk størrelse.

succes trækker på forhold, heriblandt Jonathan Safrans Foers status som litterær forfatter, der har at gøre med litteraturens rammesætning som litteratur. Dermed bliver *Eating Animals* både et tydeligt eksempel på, at rammen findes, men også et tegn på, at den ikke er så stabil, som man umiddelbart kunne tro.

***Eating Animals* som litteratur**

Med litterære briller på kan Foers bog med lidt god vilje læses som et stykke postmoderne litteratur, der maskerer sig som "non-fiction" i håbet om at undslippe "virkningsløshedens reservat". I sin interventionslyst - ønsket om at overbevise andre om at spise etisk - har Foer pakket sine sædvanlige virkemidler ind på en måde, der gør det muligt for bogen at undslippe litteraturens institutionelle rammer. Det kan man se, når man undersøger indhold og virkemidler i *Eating Animals* i lyset af Foers tidligere udgivelser.

Eating Animals ligner på mange måder Foers tidligere romaner *Everything is Illuminated* og *Extremely Loud and Incredibly Close*. For at starte i detaljen hedder hovedpersonen i både *Everything is Illuminated* og *Eating Animals* "Jonathan Safran Foer" og er forfatter og vegetar⁷. *Everything is Illuminated* består dels af karakteren "Foers" forsøg på at skrive en allegorisk roman om sin families skæbne i byen Trachimbrod, dels af guiden Alex' beskrivelse af "Foers" forsøg på at finde Trachimbrod, dels af breve fra Alex til "Foer". Alex' spor er skrevet på et mangelfuldt engelsk, hvor alle faste vendinger og metaforer misforstås som bogstavelige udsagn. "Foers" spor er skrevet i et langt mere "litterært" engelsk, hvilket, som kontrast til Alex' engelsk, her blot vil sige korrekt og i forholdsvis høj stil. Også i *Eating Animals* indgår brevformen, men bogen er dog mindre fortælle-mæssigt eksperimenterende end Foers tidligere værker. *Eating Animals* har romanagtige træk, men den har som før nævnt også andre. I *Everything is Illuminated* er sammenfaldet mellem forfatternavnet og hovedpersonen et postmoderne stiltræk, der måske nok knytter hovedpersonens oplevelser i Ukraine sammen med, hvad den unge

7 Når forfatterens navn står i gåseøjne i det følgende, er der tale om en tekstuel eller imaginær "Jonathan Safran Foer", som ikke er identisk med den levende amerikanske forfatter af samme navn. Navnesammenfaldet alene er naturligvis heller ikke nok til, at man kan sige, at de tekstuelle "Foer" er den samme karakter.

biografiske forfatter kunne have oplevet samme sted, men som af læseren opfattes som en udfordring af skellet mellem litteratur og ikke-litteratur, der har sit udspring inden for litteraturens ramme. I *Eating Animals* opleves navnesammenfaldet til gengæld som et faktisk sammenfald mellem den biografiske og den tekstuelle forfatter. I læsningen af *Everything is Illuminated* er "Jonathan Safran Foer" på omslaget ikke lig den "Jonathan Safran Foer", der optræder i handlingen, mens de to "Jonathan Safran Foer" i *Eating Animals'* ikke-litterære indpakning opfattes som den samme. Det har den effekt, at læseren opfatter narrativet i *Eating Animals* som en mere direkte henvendelse fra en vegetarisk biografisk forfatter end *Everything is Illuminated's* "indrammede" vegetarisme.

I *Extremely Loud and Incredibly Close* hedder hovedpersonen ikke Jonathan Safran Foer, men Oscar Schell. Oscar er 9 år, og der er derfor ved første øjekast stor afstand mellem omslagets "Jonathan" og hovedpersonen. I lighed med de to Jonathan-karakterer, er også Oscar vegetar. Vegetarisme er dermed til stede i alle værkerne, men går fra at være mindre væsentlige karaktertræk i de to romaner til at være helt i forgrunden i *Eating Animals*. Set over hele forfatterskabet kan man som læser forestille sig en overordnet forfatterinstans, "Jonathan Safran Foer", hvis interesse for vegetarisme går igen i samtlige værker. Den amerikanske narratolog Wayne Booth introducerer begrebet den "implicitte forfatter" som betegnelse for denne imaginære karakter i *The Rhetoric of Fiction* (1961).

Et andet fællestræk i Foers værker er, hvordan deres narrativer er centreret om, hvordan familierelationer påvirkes af historiske begivenheder og omstændigheder. *Eating Animals* indledes ikke med en beskrivelse af livet på en kyllingefarm, men med en fortælling om Foers bedstemors bizarre forhold til mad, der er en følge af hendes oplevelser som jøde under Anden Verdenskrig. I *Everything is Illuminated* formes den amerikansk-jødiske hovedpersons identitet af hans jagt på sine europæisk-jødiske rødder, mens faderens død i World Trade Center den 11. september 2001 er det centrale traume for Oscar i *Extremely Loud and Incredibly Close*. Første afsnit i *Eating Animals*, fortalt i første person datid, placerer familien Safran Foer i det 21. århundredes U.S.A.'s materielle overflodssamfund, i en sprogtoner, der lige så vel kunne have stået i en roman. Bemærk,

hvordan det følgende citat ud over metaforiske adjektiver ("fire-smothering hugs") og patos ("WHEN I WAS YOUNG"), også indeholder et helt lille plot i sig selv:

WHEN I WAS YOUNG, I would often spend the weekend at my grandmother's house. On the way in, Friday night, she would lift me from the ground in one of her fire-smothering hugs. And on the way out, Sunday afternoon, I was again taken into the air. It wasn't until years later that I realized she was weighing me. (Foer 2009, 3)

Sammenlignes i stedet *Eating Animals* og *Extremely Loud and Incredibly Close*, er brugen af konceptuelle typografiske og grafiske illustrationer et fællestræk. På side 117-122 i *Eating Animals* står fx ordene "Influence / Speechlessness" gentaget. De i alt 21.000 bogstaver repræsenterer, som side 122 forklarer, de 21.000 dyr, som den gennemsnitlige amerikaner spiser i løbet af sin levetid. De grafiske elementer i bøgerne er virkemidler, der taler til læserens følelser. Et markant eksempel fra *Extremely Loud and Incredibly Close* er "flipbogen" i romanens slutning, hvor en billedserie, der forestiller en mand, der falder ned fra World Trade Center, vises i omvendt kronologisk rækkefølge, sådan at en hurtig bladrning gennem siderne i stedet viser manden stige op fra jorden mod det vindue, han er sprunget ud af.

I det hele taget er patos et meget brugt virkemiddel i Foers bøger, både når det gælder emner - Holocaust, 11. september, slagterier - og beskrivelser. Som Coetzee skriver i sin anprisning, er den følelsesmæssige argumentation ("heart") sidestillet med den rationelle ("reason"). Her er et af flere eksempler på patosfyldt antropomorfisering i *Eating Animals*:

After it has raveled through the bath, a paralyzed bird's eyes might still move. Sometimes the birds will have enough control of their bodies to slowly open their beaks, as though attempting to scream. (Ibid., 133)

Foers brug af et patos til at antropomorfisere dyr, der i dette eksempel tilskriver en høne at forsøge at gøre noget, som den ikke kan, har en lang litterær historie i fabler, selvom antropomorfisering selvfølgelig også forekommer i ikke-litterære genrer.

Som beskrevet er der både forskelle og ligheder mellem *Eating Animals* og Foers tidligere oeuvre. Man kan læse bogen mod hårene og pege på ligheder mellem bøgerne,

altså fælles, litterære træk på tværs af forfatterskabet. På den anden side kan man ikke ignorere de mange paratekstuelle forskelle, som betyder, at *Eating Animals* læses som en slags opskrift på vegetarisme, mens *Extremely Loud and Incredibly Close* kun gennem tolkning af Oscars oplevelser, som umiddelbart er et individs oplevelser, kan læses som et forsøg på at bearbejde et kollektivt amerikansk 11. september-traume. Det, som indiskutabelt giver *Eating Animals* et litterært præg, er måske forfatterens status som litterær. Ved at stå på skuldrene af de tidligere romaner opnår *Eating Animals* om ikke sin effekt, så sin store udbredelse. På det tekstuelle plan kan vi se, hvordan forskellige virkemidler genfindes på tværs af Foers tre bøger, mens vi på det institutionelle plan kan se, hvordan Foer, i form af en stort anlagt og meget velbesøgt lanceringsturné, brugte sin egen og sine tidligere værkers popularitet til at opnå opmærksomhed omkring sin nyudgivelse⁸. Den tydelige paratekst på omslaget - "Author of *Everything is Illuminated*" siger på den ene side: "Du skal læse denne bog, fordi jeg tidligere har produceret velskrevet, "virkningsløs litteratur". På den anden side siger en lang række strategier, hvoraf en del er overført fra litteraturen til en ikke-litterær ramme: "Du skal tage denne bogs argumentation om at spise etisk alvorligt og handle derefter." Med de mange lighedspunkter mellem *Eating Animals* og Foers tidligere værker er bogen et eksempel på, at de grundlæggende forskelle i læserens møde med tekster, og dermed i teksternes politisk-etiske effekt, ikke drejer sig om forskellige måder at repræsentere på, men i stedet er afhængig af den paratekst, der afgør et værks rammer og institutionelle forhold.

Virningskoefficienter i et intralitterært perspektiv

Tygstrup og Winkel Holm har i deres artikel mindre blik for, hvad man kan kalde intralitterære problemstillinger omkring virningskoefficienter, end de overordnede kulturteoretiske. For at blive i artikelforfatternes metafor om litteraturinstitutionen som et virningsløshedens reservat kan man sige, at dette reservat i teksten beskrives som en øde og flad savanne. Tygstrup og Winkel Holm belyser magtforholdet mellem den diskurs, der er rammesat som litteratur og andre diskurser, men beskæftiger sig ikke eksplicit med, om

8 I forbindelse med den danske lancering optrådte Foer fx for en fyldt sal i Den Sorte Diamant. (http://www.kb.dk/da/dia/forfatterscene/100120_foer.html den 13. oktober 2011).

der også findes et intralitterært virkningshierarki. I behandlingen af værkerne i dette speciale, finder jeg det relevant at overføre Tygstrup og Winkel Holms beskrivelse af de symbolske formers funktionsmåder - dvs. at de kæmper om magt - til en mere snæver diskussion om intralitterære genrer og fremstillingsformer. Jeg vil gerne vise, hvorledes valget af strategier i specialets værker fortæller om, hvordan visse "dyr" på den litterære savanne kan siges at brøle højere end andre. Det vil jeg gøre ved at udfolde Tygstrup og Winkel Holms begreber udstilling, opstilling og omstilling i forhold til den måde, værkerne fremstiller spørgsmålet om dyr.

Hvor Foers *Eating Animals* og Coetzees værker benytter sig af en lang række virkemidler i forsøget på at belyse relationer mellem dyr og mennesker, er Fabers *Under the Skin* og D'Laceys *Meat* noget mere enkle i både form og indhold. De to bøger forsøger i henholdsvis thriller- og horrorform at overbevise læseren om, at hun bør blive vegetar. Det gør de gennem allegoriske scenarier, hvor det ikke længere er dyr, men mennesker, der bliver spist. Ved at opstille scenarier, hvor typiske begrundelser for at spise dyr benyttes til at retfærdiggøre at spise mennesker, forsøger romanerne at vise disse begrundelsers konventionalitet og manglende rationalitet. Med Tygstrup og Winkel Holms termer opererer de to værker med de litterære virkemidler opstilling og udstilling.

Opstillingen defineres som "fiktive modeller af verden", der gennem litteraturinstitutionens distance deformerer og transformerer "eksisterende symbolske former i bestræbelsen på at tænke og vise noget, som ikke falder selvfølgeligt inden for den givne tingenes orden" (Tygstrup og Winkel Holm, 162). Det, der opstilles i de to romaner, er henholdsvis et skotsk højland, hvor rumvæsener betragter mennesker som en delikat spise, og en postapokalyptisk kapitalistisk verden, hvor fraværet af andet liv har ført til, at nogle mennesker er degraderet til kvæg. I fremstillingen er også et stærkt element af udstilling. Ved at fremstille virkeligheden anderledes bliver romanerne i stand til at afkonventionalisere og udstille det sprog, mennesker bruger til at retfærdiggøre overgreb på dyr. Man kan sige, at vores diskursive praksis omkring dyr sættes i gåseøjne af romanernes fiktion. Litteraturen synliggør diskursiv og fysisk mishandling af dyr ved at

beskrive mennesker, der behandles ligesådan (Ibid., 162).

Hos Tygstrup & Winkel Holm bruges begrebet omstilling som en tredje litterær funktionsmåde ud over opstilling og udstilling. Ifølge forfatterne er opstilling og udstilling "afhængige af en nogenlunde stabil grænse mellem litterær og kulturel poetik, eftersom [opstilling og udstilling] tænker og viser verden inden for institutionens afstukne rammer" (Ibid., 162)⁹. Omstillingen arbejder til gengæld med "at flytte en symbolsk form hen over grænsen mellem den litterære og den kulturelle poetik". Coetzees brug af den symbolske form forelæsningen foregår først i en kulturel ramme (forfatterens forelæsning på Princeton), så i en litterær (udgivelsen af teksten) og endelig som del i narrativet (Elizabeth Costellos forelæsninger). Den er således et oplagt eksempel på en litterær strategi, der skaber tvivl om, hvorvidt den symbolske form, forfatteren benytter sig af, skal læses inden eller uden for rammen af litteratur. Ligeledes må Foers bog, som trækker på forfatterens "litteraritet" og indeholder litterære virkemidler, være et eksempel på en bog, der undgår at blive betraget som litteratur af de fleste læsere. En sådan litteratur bliver ifølge Tygstrup og Winkel Holm politisk ved at "overskride grænsen [mellem kulturel og litterær poetik] - og dermed undergrave sin egen status som litteratur" (Ibid., 162).

Opstillingen og udstillingen som litterær afvigelse fra en konventionel kulturel virkelighedsfremstilling skal ikke i Tygstrup og Winkel Holms optik forstås som politisk virkningsløse (Ibid., 162). Disse former for virkelighedsfremstilling kan godt deltage i den politiske kamp mellem symbolske former, men de gør det fra en på forhånd marginaliseret position. Eftersom grænsen mellem kultur og litteratur tegnes af den institutionelle ramme om litteraturen, der medfører en politisk resonansdæmpning, og kun den litteratur, der omstiller, kan overskride denne grænse, mener jeg, at der hos Tygstrup og Winkel Holm ligger et implicit syn på virkningskoefficienten af forskellige litterære strategier, som

⁹ Det er vigtigt at understrege, at Tygstrup og Winkel Holm med begrebet "kulturel poetik" mener "kulturel" i en bred forståelse som de virkelighedsfremstillingsmåder i vores samfund, som ikke er rammesat som litterære. Den kulturelle poetik beskrives af Tygstrup og Winkel Holm som "de principper for virkelighedsudlægning, der findes ud over det hele", og kan dermed karakteriseres som en slags sum af de symbolske former. Med den litterære poetik menes forfatterens fremstilling af virkeligheden inden for rammen af et litterært værk. Grænsen mellem de to poetikker er altså kongruent med grænsen mellem det, der opfattes som litteratur, og det, der ikke gør. Se Ibid., 149-152 for en nærmere definition.

knytter sig til et intralitterært genrespørgsmål. Det er som om, at grænsen, mellem opstillingen og udstillingen på den ene side og omstillingen på den anden side, er parallel med grænsen mellem genrelitteratur og finlitteratur, i hvert fald når man bruger dette speciales værker som eksempler. Man kan med Tygstrup og Winkel Holms formulering om, at de symbolske former ikke byder sig til "som et udvalg af ligebyrdige erkendelsesmodeller", sige, at den samme uligebyrdighed gør sig gældende for litterære genrer. I Tygstrup og Winkel Holms teoriapparat er der ikke ligeværd mellem de forskellige litterære fremstillingsformer. I dette lys har *Meat* og *Under the Skin*, som er klare i deres budskab om vegetarisme, men kun opstiller og udstiller, ikke nogen stor mulighed for at virke politisk, da de, på trods af deres store lyst til at intervenere, er klart rammesat som genrelitteratur. Coetzees og Foers værker skulle på den anden side kunne have stor etisk effekt på læseren. Dette skel bliver dog kompliceret, hvis man, i stedet for at hæfte sig ved litterære strategier, beskæftiger sig med bøgernes udsigelsesplan. I det lys virker det som om, at prisen for at overskride den litterære ramme er en moderering af det politiske udsagn, så det ligger i tråd med, hvad der kan siges og forstås inden for kulturens sfære.

For Coetzees vedkommende er det de komplicerede rammer for Elizabeth Costellos udsagn, der fører til, at hele bogens udsagn omkring vegetarisme står forholdsvis åbent. I sin læsning af *Elizabeth Costello* hæfter Attridge sig netop ved bogens åbenhed og karakteriserer udbyttet af bogen som en slags gennemstrømning i læserens hoved af "believings" snarere end "beliefs", en serie ikke nødvendigvis sammenhængende overbevisninger frem for én overbevisning i form af et samlet bud på en dyreetik (Attridge, 204-205).

Eating Animals er væsentlig mindre åben, men til gengæld også mindre radikal i sit budskab end *Under the Skin* og *Meat*. Hvor *Under the Skin* og *Meat* er eksplicit vegetaristiske, advokerer jegpersonen i *Eating Animals*, som selv er vegetar, ikke for vegetarisme, men i stedet for at dyr må slås ihjel og spises "dyreetisk", så længe de ikke er produceret på fabriksfarme. Det moderate budskab i *Eating Animals* kan forklares som

et resultat af mulighederne for at ytre sig politisk effektivt om dyr inden for den symbolske form "debatbogen" - altså et slags realpolitisk kompromis mellem jegets faktiske overbevisning og hvilke holdninger, der kan ytres om vores forhold til dyr i et samfund, der forstår spisning af dyr som selvfølgeligt.

I Coetzees tilfælde virker det til gengæld som om, at bogens flertydige udsagn, som følger af den udsigelsesmæssige kompleksitet, bliver betingelsen for at opnå den litterære effekt omstillingen, som kan sætte litteraturen fri af virkningsløshedens reservat. Samtidig med denne frisættelse sker dog det, at det politiske budskab - den direkte intervention i politiske anliggender og diskussioner (Tygstrup og Winkel Holm, 161) - bliver mindre direkte.

På den måde har både de finlitterære værker og genrelitteraturen begrænsede politiske virkemuligheder inden for Tygstrup og Winkel Holms teoretiske skema. Genrelitteraturen på den ene side kan kræve direkte etisk-politisk handling af sin læser - du bør blive vegetar - men kan kun læses inden for dens institutionelle ramme, som "dæmper" muligheden for, at læseren tager udsagnet alvorligt. Finlitteraturen på den anden side formår at udfordre den institutionelle ramme for litteraturen, men de litterære strategier, der gør den i stand til at udfordre rammen, er ensbetydende med, at det etisk-politiske udsagn bliver uklart (*The Lives of Animals*) eller bliver moderat (*Eating Animals*). Eller sagt metaforisk: Genrelitteraturen står midt i virkningsløshedens reservat og brøler højt, uden at der bliver hørt efter. Finlitteraturen er brudt gennem reservatets hegn, men udbryder kun et usikkert kvæk i de nye, uvante omgivelser.

2. Filosofer, forfattere og dyr

For yderligere at belyse, hvordan de litterære værker, jeg beskæftiger mig med, argumenterer, er det nødvendigt at danne sig et overblik over nogle af de synsvinkler, der kan argumenteres ud fra. Ligesom i litteraturen synes menneskers forhold til dyr at få større og større plads inden for filosofi og kultur- og litteraturteori, og der argumenteres i stigende grad for, at dyr skal behandles anderledes. I det følgende vil jeg gennemgå nogle

teoretiske bidrag til forståelsen af dyrs rolle og stilling i den vestlige kultur med henblik på at vise, hvordan især *Meat* og *The Lives of Animals/Elizabeth Costello* relaterer sig til aktuelle teoretiske positioner omkring forholdet mellem mennesker og dyr.

Den aktuelle kritik af menneskers behandling af dyr falder overordnet set inden for to skoler, nemlig den angelsaksiske filosofi og den kontinentale. Fælles for begge skoler er en kritik af "mennesker" og "dyr" som et konstrueret binært modsætningspar og en følelse, der bedst kan karakteriseres som en blanding af vrede og forfærdelse over de faktiske forhold, som dyr i det hele taget, men især slagtedyret, lever og lider under. Slagtedyrets skæbne opfattes som emblematiske for vores problematiske opfattelse af og behandling af dyr. Begge skoler sætter spørgsmålstegn ved en menneskelig etik, der er blind for dyrs lidelser. Hvor den angelsaksiske filosofi bygger sin nytænkning af etikken på menneskers ligheder med dyr, forsøger den kontinentale i stedet at koncipere en etik, hvor forskelle i stedet for ligheder kan danne baggrund for et etisk møde med den anden.

Den angelsaksiske filosofi: Speciesismebegrebet

En hovedfigur inden for den angelsaksiske skole inden for dyrefilosofi er australske Peter Singer, som i den dyrefilosofiske klassiker *Animal Liberation* argumenterer for en utilitaristisk, interessebaseret etik¹⁰. Singers grundlæggende opfattelse er, at det ikke kan forsvares at spise dyr.

Singers argumentation bygger på en udfordring af den binære modsætning mellem dyr og mennesker. Singer tager sit udgangspunkt i et grundlæggende princip om lighed. Lighed, påpeger han, er et moralsk princip, der handler om, at lige interesser bør behandles ens, og ikke et udtryk for en faktisk lighed - i betydningen enshed - mellem enkelte menneskelige individers faktiske kvaliteter. Et eksempel på en udmøntning af dette princip kunne være menneskerettighederne. Lighedsprincippet hviler altså ikke på fakta såsom intelligens, moralske kapaciteter eller fysiske forskelle, der varierer fra menneske til menneske, og, i hvert fald når det gælder fysiske forskelle, også fra køn til

¹⁰ En anden hovedfigur er den amerikanske filosof Tom Regan, som argumenterer for en rettighedsbaseret dyreetik.

køn og race til race (Singer 2009, 4-5). Singer pointerer, at princippet om lighed ikke betyder, at alle skal have samme behandling, men at behandlingen af andre individer skal tage hensyn til disses interesser, som kan være vidt forskellige¹¹. Med udgangspunkt i et citat af Jeremy Bentham, en anden utilitarist, udtaler Singer, at tilstedeværelsen af interesser hos levende væsener ikke hviler på kognitive evner, men på et så vidt vides fælles fundament for væsener med bevidsthed, nemlig evnen til at føle smerte (Ibid., 7). Dermed er Singers etik baseret på, hvordan mennesker ligner dyr. Vi har evnen til at føle smerte som et fælles vilkår. Der kan godt være forskelle i evnen til at føle smerte - Singer diskuterer for eksempel, om det kan forsvares at spise muslinger, som med fraværet af centralnervesystem muligvis ikke kan føle smerte - men de etisk relevante forskelle mellem mennesker og dyr er et spørgsmål om grader, ikke om art. For Singer handler det etiske forhold til andre levende væsener altså om at møde den andens individuelle kvaliteter og interesser og ikke de kvaliteter, der generelt kan tilskrives den andens art.

I *Animal Liberation* fremhæves sexismen og racismen som markante historiske eksempler på, at der ikke er blevet taget lige hensyn ("consideration") til visse gruppers interesser. Sexismen og racismen undertrykker andre på baggrund af arbitrære forskelle i køn og race og ikke på baggrund af relevante kriterier for etisk hensyntagen. Singer peger på undertrykkelsen af dyr, som han benævner speciesisme, som et andet eksempel på en arbitrær grænsedragning:

The limit of sentience [...] is the only defensible boundary of concern for the interests of others. [...]

Racists violate the principle of equality by giving greater weight to the interests of members of their own race when there is a clash between their interests and the interests of those of another race. [...] Similarly, speciesists allow the interests of their own species to override the greater interests of members of other species. (Singer 2009, 9)

Singers parallel mellem disse diskriminerende "ismer", som jeg med et samlebegreb vil kalde for chauvinismer, er interessant inden for kulturstudier, hvor man længe har interesseret sig for, hvordan forskellige former for anderledeshed er blevet brugt til at forsvare undertrykkelse af historisk og aktuelt marginaliserede grupper. Hans eksempel

11 Singer nævner fx, at det ville være absurd at give mænd ret til abort eller at tildele hunde stemmeret.

på, hvordan Mary Wollstonecrafts *Vindication of the Rights of Woman* (1792) blev affejet netop under henvisning til, at Wollstonecrafts argumenter kunne udvides til også at omfatte dyr, virker i dag som et slående historisk eksempel på en etisk blindhed for andres interesser (Singer 2009, 1). I Singers filosofi er vores behandling af dyr en blind vinkel på ellers alment accepterede etiske principper. Ligesom argumentationen om kvinders rettigheder syntes latterlig for nogle i 1792 begrundet i, at kvinden på grund sit køn faldt uden for de individer, der var omfattet af etiske hensyn, er det på grund af en dybest set arbitrær artsforskel, der ikke har baggrund i kvalitative forskelle på menneskers og dyrs evne til at lide, at det i dag er alment accepteret at spise dyr.

Den angelsaksiske filosofi: Kødet som tom referent

Den nordamerikanske feminist og dyrerettighedsaktivist Carol Adams identificerer i lighed med Singer sexisme og speciesisme som forbundne undertrykkende mekanismer, der er struktureret ens¹². I Adams' historieforståelse er skellet mellem dyr og mennesker blevet udnyttet til at undertrykke bl.a. kvinder:

Racial and sexual distinctions were used to equate people of color and women with other animals or to impute animal characteristics on those who were not white, propertied men. 'Human' became a definition not only about humans versus (other) animals, but also defining who among *Homo sapiens* would have the power to act as 'humans' - voting, holding property, making laws, committing violence with impunity. Human has always been a label that is tied to power. (Adams 2006, 120)

Med sin fremstilling af skellet mellem privilegerede mennesker, mindre privilegerede mennesker og dyr som et spørgsmål om magt er Adams mere eksplicit politisk end Singer, som ikke knytter de etiske mangler, han ser, til de institutioner, der bidrager til at opretholde dem. Hos Adams er skillelinjen mellem mennesker og dyr den linje, der overhovedet gør det muligt at trække grænser mellem fx mænd og kvinder. Grænsen mellem dyr og mennesker er dermed grundlæggende for de undertrykkende strukturer, der eksisterer.

Gennem en undersøgelse af kødspisning som kulturelt fænomen i Vesten, udmønter Adams Singers filosofi i en mere direkte politisk eller ligefrem revolutionær

12 Adams nægter dog at være påvirket af Singer. Se Adams 1995, 223.

retning. I sin stærkt kapitalismekritiske diagnose af det kødspisende samfund fremhæver Adams fx, at Ford, der med samlebåndsteknikken har fået skyld for dehumaniseringen af arbejderen og hans fremmedgørelse fra produktionen, fandt sin inspiration i "adskillelsesbåndsteknikken" i slagtehalerne i Chicago (Ibid., 52). Hos Coetzee går Elizabeth Costello et skridt videre og sætter lighedstegn mellem kødspisning, uhæmmet kapitalisme og nazismens forbrydelser:

We need factories of death; we need factory animals. Chicago showed us the way; it was from the Chicago stockyards that the Nazis learned how to process bodies. (Coetzee 1999, 53)

Adams' samfundsdiagnose er dog lige så kulturel, som den er politisk. I forandringen fra levende dyr til kød undergår dyret ikke blot en fysisk voldshandling, men også en symbolsk. Denne symbolske vold transformerer dyrets kød til en "tom referent". I den daglige kødspisning interagerer vi med dyr, men kalder disse kroppe for eufemismen "kød", der ikke refererer til det dyr, vi skal til at spise. Denne omdøbning af døde kroppe gør dyrenes lidelser fraværende for kødspiseren og afskriver kødspiseren et etisk ansvar for sin handling. Omdøbningen er en ontologisk operation, der for Adams er parallel med ontologiseringen af kvinder som objekter i sexistisk diskurs:

Ontology recapitulates ideology. In other words, ideology creates what appears to be ontological: if women are ontologized as sexual beings (or rapeable, as some feminists argue), animals are ontologized as carriers of meat. In ontologizing women and animals as objects, our language simultaneously eliminates the fact that someone else is acting as a subject/agent/perpetrator of violence. (Adams 1991, 136)

Den måde, hvorpå Adams identificerer udspringet for objektgørelse og undertrykkelse af forskellige subalterne i den diskursive proces, hvorigennem et dyr i det kapitalistiske samfund kan forvandles til kød, finder sin litterære pendant i Joseph D'Laceys roman *Meat*. Romanen foregår i den postapokalyptiske by Abyrne, som styres med hård hånd af Rory Magnus, ærkekapitalist og ejer af slagterimonopolet Magnus Meat Processing. I fraværet af dyr og historisk erindring har Magnus, med opbakning fra det lokale præsteskab, skabt den bibelinspirerede fortælling, at nogle mennesker, "the Chosen", er udvalgt til at udgøre kvæg for de resterende. De udvalgte undergår deres forvandling til

kvæg ved at få afskåret tungen, deres yderste fingerled og storetæerne. Dernæst fjernes kropsbehåringen ved, at de udvalgte dyppes i et syrebåd. Det mandlige kvæg, som ikke bliver udvalgt til avlstyre, kastreres, og i en direkte overførsel af den nutidige brug af køer inddeles kvæget i kategorier som fx kalve, der lever livet i mørke og spises som delikatesser, og malkekøer, hvis mælk benyttes til produktionen af smør, yoghurt og ost til Abyrnes beboere (D'Lacey, 76).

Romanens hovedperson, Richard Shanti, er privilegeret arbejder på Magnus' slagteri og ekspert i at aflive kvæget i maskinel og følelsesmæssigt uberørt tophastighed. Netop denne post på slagteriets samleband er ellers forbundet med stress og skader på psyken (Ibid., 3). Shanti er også speciel på andre måder. Han nærer afsky ved selv at spise kød, og så mangler han det yderste led på sin ene tommelfinger. Som det senere viser sig, er Shanti en grænsefigur: Som spæd har han kun ved et tilfælde undgået selv at blive udvalgt.

En serie bipersoner i romanen udstiller i allegorisk form forskellige kulturelle praksisser omkring vores forhold til dyr, fx sodomi og tyrefægtning, inden den profetiske, asketiske John Collins, der bebor byens forladte kvarter, gør oprør mod Magnus og det kapitalistiske system i samarbejde med Richard, sine tilhængere og de udvalgte selv. Til sidst begiver de sig alle ud i det "wasteland", der omgiver byen, på vej mod et tilholdssted med mere humane værdier.

I slutningen af bogen illustrerer byens biskop Adams' idé om kødet som en "tom referent" i sin fordømmelse af Shantis oprør:

How dare you speak such blasphemies? I will see to it that your status is revoked forthwith. You, Richard Shanti, are no longer among the townsfolk. You have become meat. (D'Lacey, 342)

I sit udsagn "forvandler" biskoppen ikke alene Richard fra menneske til kød, men gør det også i den bemærkelsesværdige passivkonstruktion "you have become meat". Den sproglige konstruktion skjuler, at nogen (biskoppen) skal handle for at gøre Shanti til et objekt, der ikke længere referer til Shanti som individ, men blot er et stykke kød.

Biskoppen forsøger at forvandle Shanti til en tom referent.

I sin simplicitet og indignation minder *Meat* om Upton Sinclairs socialistiske romanklassiker *The Jungle* fra 1906, der beskriver og kritiserer dehumaniseringen af de fattige arbejdere i Chicagos uhumske slagterier. Upton Sinclair retter i romanen skytset mod de kapitalister, der behandler mennesker som dyr. Her er D'Laceys opfattelse af det problematiske ved slagterier anderledes. Han beskriver, hvordan kapitalens forbrydelser både går ud over mennesker og dyr. D'Lacey identificerer i modsætning til Sinclair, der ellers flittigt benytter sig af dyremetaforer om arbejderne i *The Jungle*, hvordan dyregørelsen af mennesker, har dyregørelsen af dyr som forudsætning. Således illustrerer *Meat* et kulturelt mentalitetsskift, som også Carol Adams er eksponent for: Mens subalterne i det 19. og det 20. århundrede fastslog deres værdighed ved at distancere sig fra dyrene, indgår dyrene i et skæbnefællesskab med menneskelige subalterne under den uhæmmede kapitalisme i D'Laceys og Adams' fremstilling.¹³

Fra moderat og praktisk til radikal og utopisk: Dyr i den kontinentale filosofi

Peter Singer, som repræsentant for den angelsaksiske filosofi, er meget konkret omkring, hvordan vi behandler, og hvordan man bør forholde sig til dyr - over halvdelen af *Animal Liberation* udgør en beskrivelse af forholdene på fabriksfarme, slagterier og i pelsindustrien. Den kontinentale filosofi er mindre praktisk anlagt. Mens Singer kun i begrænset omfang trækker på forgængere som Jeremy Bentham, er nyere kontinental filosofi meget optaget af at diskutere, hvordan fx Kant, Heidegger og Levinas så på dyr, inden deres tanker til sidst kastes til side som udtryk for en speciesisme, der dog, i fx Matthew Calarcos *Zoographies: The Question of the Animal from Heidegger to Derrida* (2008), benævnes med den mere akademiske term antropocentrisme. Calarco bemærker, at en hierarkisk distinktion mellem mennesker og dyr virker som noget på forhånd givet hos næsten alle store kontinentale tænkere (Calarco 2008, 110). I forordet til den kommenterede antologi *Animal Philosophy: Essential Readings in Continental Thought* (2004) karakteriserer netop Singer den hidtidige kontinentalfilosofis forsøg på at konceptualisere dyr som

¹³ Et paradigmatiske eksempel på den ældre mentalitet kunne være David Lynchs elefantmand, der hævder "I am not an elephant! I am not an animal! I am a human being! I ... am ... a ... man!"

fejlslagen (ed. Calarco & Atterton, xii). Singer er med sin sammenligning af speciesisme med racisme og sexismen som historiske fænomener primært mentalitetshistorisk bevidst. Den kontinentale filosofi er i stedet stærkt præget af filosofihistorisk bevidsthed.

Den kontinentale tradition har både fordele og ulemper i forhold til udsigelsen af et nyt syn på forholdet mellem dyr og mennesker. Dekonstruktivisten Jacques Derrida og poststrukturalisten Giorgio Agamben, som er nogle af de markante skikkelser, der forsøger at gøre op med filosofiens antropocentrisme, formår med deres sprog- og diskurskritik at sætte større spørgsmålstejn ved grundlæggende begreber som "menneske" og "dyr" end Singer. Til gengæld er Singers etik udpræget praktisk, mens den kontinentale på trods af sin større radikalitet ikke udtaler sig om, hvordan et nyt etisk forhold til dyr egentlig bør se ud. Derridas tanker om dyr kan betegnes som radikale, men utopiske, hvor Singers i højere grad kan siges at være moderate, men praktisk orienterede.

I det følgende vil jeg vise, hvordan dette skel mellem radikal-utopisk og moderat-praktisk går igen i de værker, jeg beskæftiger mig med i specialet. Coetzees tekster, der flittigt refererer til filosofiske sværvægttere som Aristoteles og Descartes, udtrykker en filosofisk set mere radikal kritik af vores forhold til dyr end fx Joseph D'Lacey's *Meat*. Til gengæld står det klart for læseren af *Meat*, at værket opfordrer til vegetarisme, mens de komplicerede udsigelsespositioner i *Elizabeth Costello* og *The Lives of Animals* gør det svært at afgøre, om Elizabeth Costellos radikale vegetarisme udgør en opfordring til læseren om at indtage samme position.

Derrida og dyrene

I *The Animal That Therefore I Am* (2008) er Jacques Derridas forelæsninger fra konferencen "The Autobiographical Animal", der blev afholdt i 1997, samlet¹⁴. Sammen med interviewet "'Eating Well,' or the Calculation of the Subject" (1991)¹⁵ og dialogen "For What Tomorrow..." (2004)¹⁶ udgør disse forelæsninger Derridas centrale tekster om dyr, et emne

14 Først udgivet på fransk under titlen *L'animal que donc je suis*. Paris: Éditions Galilée, 2006.

15 Først udgivet på fransk under titlen "Il faut bien manger, ou le calcul du sujet: Entretien (avec J.-L. Nancy)", in *Confrontations* 20, 1989, pp. 91-114.

16 Først udgivet på fransk under titlen *De Quoi Demain....* Paris: Éditions Galilée, 2001.

som indtager en central plads i hans sene tænkning. Derrida hævder, at spørgsmålet om dyr ikke bare er ét blandt andre, men dét spørgsmål, som besvarelsen af andre store spørgsmål - hvad mennesket er, etik, politik, lov, etc. - må funderes på (Derrida 2004, 62-63). Det er vigtigt at understrege, at Derrida med dette udsagn udtaler sig filosofisk og ikke politisk. Det er ikke Derridas holdning, at problematikkerne i behandlingen af dyr er et vigtigere politisk spørgsmål end fx eksklusion af racemæssige andre. Det, som Derrida siger, er, at vores konception af "mennesket", som binær modsætning til "dyret", er en grundlæggende diskursiv konstruktion, der er symptomatisk for en lang række eksklusionsprocesser, der retfærdiggør forskellige former for diskursive og fysiske overgreb på "andre" og på "andethed". Eller sagt på en anden måde: Skellet menneske-dyr er den grundlæggende binære modsætning, som alle de modsætningspar, som Derrida søger at dekonstruere, hviler på.

Derridas argumentation i teksterne om dyr, som jeg her vil gennemgå, hviler på to punkter: En dekonstruktion af begrebsparret menneske-dyr og en argumentation for, at udskillelsen af begrebet dyret er en forudsætning for forståelsen af dannelsen af det vestlige subjekt.

Dekonstruktionen af begrebsparret menneske-dyr

Derrida forholder sig meget kritisk til overhovedet at bruge betegnelsen dyr om de levende væsener, som ikke tilhører arten homo sapiens. Han mener, at der begås sproglig vold på dyrs forskellighed, så længe disse betegnes som en samlet enhed, der står i modsætning til mennesker:

There is no Animal in the general singular, separated from man by a single, indivisible limit. We have to envisage the existence of "living creatures," whose plurality cannot be assembled within the single figure of an animality that is simply opposed to humanity. (Derrida 2008, 47)

For alligevel at kunne tale om de væsener, som vi i daglig tale kalder dyr, opfinder Derrida ordet "animot". Gennem den lydlig lighed, men skriftlige forskellighed, fra de franske ord for dyr i ental ("l'animal") og flertal ("les animaux") ønsker han at forstyrre en uproblematisk brug af begreber, der ikke er i overensstemmelse med hans

dekonstruktivistiske projekt (Ibid., 47)¹⁷. Ifølge Derrida begår en person, der bruger den reduktionistiske betegnelse "dyret", en tåbelighed (Ibid., 31)¹⁸. I modsætning til Singer har Derrida ikke til hensigt at placere mennesker og dyr på en kontinuær akse, fx gennem en fælles evne til at føle smerte. Derrida fokuserer i stedet på den multiplicitet af forskelle og skillelinjer, som han ser:

To suppose that I, or anyone else for that matter, could ignore that rupture, indeed that abyss [between this "I-we" and what we *call* animals], would mean [...] forfeiting all the signs that I have managed to give, tirelessly, of my attention to differences, to heterogeneities and abyssal ruptures as against the homogenous and the continuous. I have thus never believed in some homogenous continuity between what calls *itself* man and what *he* calls animal. (Ibid., 30)

Ovenstående citat understreger den vægt, som Derrida lægger på diskursive konstruktioner. Kursiveringen af "call" - den aktive handling i at kalde noget for noget - og "itself" - distancering fra den person, der kalder gennem objektgørelse - peger på, at det først og fremmest er på det diskursive plan, ikke på det empirisk-biologiske, at Derrida finder det latterligt at nægte eksistensen af et skel mellem mennesker og dyr. Både diskursivt og biologisk ser han dog masser af (for)skel, langt flere end modsætningsparret "menneske" over for "dyr" giver udtryk for. Derridas biologiske pointe, er at forskellene dyr imellem er mindst lige så mange og betydningsfulde, som forskellen mellem mennesker og dyr (Ibid., 31).

Udskillelsen af "dyret" som forudsætning for den vestlige subjektkonstruktion

Det næste element i Derridas argumentation skifter fokus fra, hvordan betegnelsen "dyr" gør vold på dyr, til hvordan betegnelsen "menneske" er betinget af udskillelsen af "dyret". I "Eating Well" forbinder Derrida spørgsmålet om et "hvem", et ord han allerede er kritisk over for, fordi det i sig selv peger på "nogen" og derfor implicerer et autonomt subjekt, med begrebet "ofring":

17 På lignende vis vælger flere af de angelsaksiske filosoffer at sætte spørgsmålstegn ved betegnelsen "dyr" som modsætning til "menneske" ved at bruge formuleringen "non-human animals" om dyr.

18 Derrida bruger adjektivet "bête" (dyriskhed), som i den engelske tekst oversættes "asinanity", som direkte oversat til dansk betyder "æselagtighed". Samtidig med, at Derrida kritiserer brugen af dyrefiguren som en modsætning til menneskelig rationalitet, leger han selv med, hvordan denne opdeling kommer til udtryk i dagligsproget.

The conjunction of "who" and "sacrifice" not only recalls the concept of the subject as phallogocentric structure, at least according to its dominant *schema*: one day I hope to demonstrate that this *schema* implies carnivorous virility. (Derrida 1991, 113)

I artiklen "Deconstruction is not vegetarianism" (2004) uddyber Matthew Calarco, hvad Derrida mener. Når Derrida taler om et "dominerende skema" for ideen om et subjekt, identificerer og dekonstruerer han den dominerende vestlige subjektforståelse i en figur, der er et rationelt-sprogligt, virilt-mandligt, kødspisende autonomt individ. Derrida kalder denne subjektkonstruktion for "carno-fallogocentrisme" (Calarco 2004, 190):

carnivorous sacrifice is essential to the structure of subjectivity (Derrida 1990, 953)

Den utraditionelle tilføjelse af kød ("carno") til den i kritisk teori mere hyppigt forekommende kritik af konstruktionen af subjektet som mandligt ("fallo[s]") og rationelt ("logo[s]") har at gøre med den ofringsstruktur, som Derrida identificerer. Derrida mener, at det er umuligt at gøre op med privilegeringen af mennesket uden at "ofre ofring" (Derrida 1991, 113). Begrebet ofring har både en symbolsk og en reel betydning. På det reelle plan er en ofring en "noncriminal putting to death", det vil sige et drab, der er undtaget for det etiske og lovmæssige påbud om ikke at slå ihjel (Ibid., 112). På det symbolske plan er der tale om, hvordan konceptet om "mennesket", som historisk har ekskluderet fx kvinder og sorte, ofrer - gør vold på - den forskellighed, der er mennesker imellem. Calarco opsummerer Derridas position:

Even in the most elevated forms of humanist ethics and politics, there is an inherent tendency toward symbolic sacrifice insofar as those singular beings that we call "human" are named and configured *as* human. This is another way of saying that the universalizing of a singular being under the name "human," even if this occurs in the name of justice for all human beings, is a symbolic sacrifice. To paraphrase Blanchot paraphrasing Hegel: my language does not literally kill anyone, but it does annihilate the other in its singular mode of being. (Calarco 2004, 193)

Derridas pointe er dels en dekonstruktiv sprogkritik - når man definerer noget, ekskluderer man også noget - men den har også en mere direkte politisk, nærmest utopisk komponent. Ved at definere "mennesker" og "dyr" og trække grænse mellem dem, er der noget vigtigt, vi fornægter. Derrida angriber, hvad han kalder en rationel humanisme, som han mener lukker af for en mere åben forståelse af, hvad fornuft og det at være menneske

vil sige. Den rationelle humanisme undertrykker et potentiale i mennesket (Derrida 2008, 105). Denne nærmest utopiske komponent i dekonstruktiv tænkning - en tro på et undertrykt potentiale i mennesket, der skal frem i lyset - er et tegn på, hvordan Derrida adskiller sig fra mere praktisk orienterede tænkere som Peter Singer. Selv om Derrida med sit begreb om carno-fallogocentrisme på samme måde som Singer og Carol Adams sætter lighedstegn mellem de strukturer, der "ofrer" kvinder og dyr - Derrida er på nippet til at definere speciesisme i en passage om skellet mellem mennesket og dyr som en "war of the species" (Derrida 2008, 31) - ønsker Derrida ikke at gøre sig til talsmand for vegetarisme eller for nogen praktisk etik. Singers udvidelse af en praktisk, utilitaristisk etik til *også* at omfatte dyr flytter en grænse i stedet for at opløse eller multiplicere den.

I artiklen "Animal Rights and Feminist Theory" gør Josephine Donovan sig til talskvinde for en grundlæggende skepsis over for Singers position. Hun identificerer en mandlig-rational bias i Singers distanceren sig fra en feminin, følelsesmæssig tilgang til dyreetik og sætter dermed spørgsmålstejn ved, om man - eller manden - fra en ophøjet rationalistisk position kan uddele rettigheder til subalterne grupper (Donovan, 350-351). Derrida og andre dekonstruktivister, som hans meningsfælle Calarco, er kritiske over for selve de strukturer, fx "lov" og "rettigheder", som strukturelt og historisk altid har ekskluderet nogen, om end de har udvidet sig til at inkludere flere og flere:

Bringing animals within the scope of existing forms of moral and legal subjectivity is not a genuine solution to the problems under discussion here. And the reason for this should already be clear: these inclusions come at the price of a different set of exclusions, in which other animals and other groups of human beings are deemed "nonsubjects" and potentially unworthy of legal and moral consideration. What needs to be reformed, or rather transformed, is the juridicism and exclusionary logic that underlies our dominant practices and ways of thinking and the legal and political institutions that encode and reinforce those practices. (Calarco 2008, 132)

Den dekonstruktive kritik af Singers etik for simpelthen ikke at være universel nok kan eksemplificeres. Det fremgår tydeligt af *Animal Liberation*, at Singers praktiske utilitarisme indfører et nyt hierarki i stedet for det eksisterende, og dermed ikke har til hensigt at gøre op med hierarkisk tænkning. Det ses fx i Singers hierarkisering af menneskelige grænsetilfælde - fosteret, den hjerneskadede - under kognitivt veludviklede dyr. Med

Singers "smertegrænse" for etisk hensyntagen ekskluderes også resten af økosystemet fra et etisk forhold. Inden for den kritiske retning økokritik ("ecocriticism") opfattes det, blandt andet set i lyset af de klimaforandringer, som har fået større fokus de senere år, som en nødvendighed at gøre op med den rationelle instrumentaliserings af naturressourcer til fordel for en åben etik, der - som minimum - omfatter alt levende, dvs. også den del af økosystemet, som ikke kan føle smerte.¹⁹ Som Calarco hævder i en kritik af Singers praktiske etik, kan spørgsmålet om menneskelig etik over for dyr ikke løses inden for rammerne af en uproblematiseret rationalisme (Calarco 2008, 126).

For Derrida er vegetarisme derfor kun en modifikation, ikke en transformation af eksisterende diskurser, der gør vold på andethed. Det er, med Derridas ord, ikke nok at ophøre med at spise kød for at ophøre med at være kødspiser (Derrida 2004, 68). Som Calarco nævner, kan man som vegetar, til dels, "ofre" den reelle ofring af dyr, men vegetarismen undslipper ikke carno-fallogocentrismens symbolske logik. Udsagnet "jeg spiser ikke dyr" indeholder både forestillingen om et autonomt subjekt og om dyr som en samlebetegnelse for de væsener, der ikke er autonome subjekter (Calarco 2008, 34).

Derrida og Costello

Som jeg har redegjort for, er Derridas etik mere radikal, men tilsvarende mindre handlingsorienteret, end Singers. Det betyder dog ikke, at Derridas kritik af behandlingen af dyr alene er verdensfjern teori. Singer og Derrida har en dyb indignation over den nutidige behandling af dyr - især de dyr, vi kalder slagtedyr - til fælles. I "For What Tomorrow...", den tekst, hvor Derrida er mest direkte omkring sin holdning til behandlingen af dyr, udtaler han da også, at relationer mellem dyr og mennesker bør bevæge sig i retning af "maksimal respekt" (Derrida 2004, 73). I en af de mest indignerede passager i *The Animal That Therefore I Am* vurderer Derrida, om behandlingen af slagtedyr kan sammenlignes med folkedrab som Holocaust:

One should neither abuse the figure of genocide nor too quickly consider it explained away. It gets more complicated: the annihilation of certain species is indeed in progress, but it is occurring through the organization and exploitation of an artificial,

¹⁹ Se fx Plumwood, 2003.

infernal, virtually interminable survival, in conditions that previous generations would have judged monstrous, outside of every presumed norm of a life proper to animals that are thus exterminated by means of their continued existence or even their overpopulation. As if, for example, instead of throwing people into ovens and gas chambers (let's say Nazi) doctors and geneticists had decided to organize the overproduction and overgeneration of Jews, gypsies, and homosexuals by means of artificial insemination, so that, being continually more numerous and better fed, they could be destined in always increasing numbers for the same hell, that of the imposition of genetic experimentation, or extermination by gas or by fire. (Derrida 2008, 26)

Det faktum at Derrida på samme tid ikke vil advokere for et bestemt etisk forhold til dyr, men samtidig, som ovenstående citat viser, er stærkt indigneret over behandlingen af dyr, minder på sin vis om Coetzees tekster om Elizabeth Costello, som indeholder lignende, vrede passager, men samtidig nægter læseren en konkret anvisning på, hvordan hun bør handle i lyset af disse uhyrligheder begået mod dyr. Jeg vil nu vise, hvordan den komplekse udsigelsesposition hos Coetzee, hvor Elizabeth Costello får lov at indgå som indigneret stemme i narrativet, er parallel med Derridas dekonstruktive skepsis over for vegetarisme som en løsning på menneskers stadigt mere intensive ofring af dyr.

Fra begyndelsen af "The Philosophers and the Animals" nævner Elizabeth Costello, ligesom Derrida, Holocaust og den industrielle behandling af dyr i sammenhæng:

Let me say it openly: We are surrounded by an enterprise of degradation, cruelty, and killing which rivals anything that the Third Reich was capable of, indeed dwarfs it, in that ours is an enterprise without end, self-regenerating, bringing rabbits, rats, poultry, livestock ceaselessly into the world for the purpose of killing them. (Coetzee 1999, 21)

Costellos og Derridas Holocaustsammenligninger adskiller sig fra simple analogier, som vendingen "[jews] went like sheep to the slaughter", som Costello også refererer til (Ibid., 20). De to foretager en retorisk operation, hvor der sammenlignes samtidig med, at der udpeges forskelle. Udslettelsen af dyr er ikke nogen "endlösung", som nazisternes forsøg på udryddelse af jøderne, men opererer med en selvregenererende pervers driftslogik, hvor de samme forbrydelser reproduceres gang på gang, i det man, med Isaac Bashevi Singers citat fra indledningen, kan kalde "et evigt Treblinka". Denne logik er paradoksalt: arternes overlevelse er en forudsætning for deres udslettelse. Det moderne industrielle landbrug spejler eller producerer på den måde en hyppigt forekommende karakterisering

af det senkapitalistiske samfund som en brug-og-smid-væk-kultur, der destruktivt "spiser" kød, mennesker og varer. Som Derrida påpeger, er også diskurser spisende i dette carno-fallogocentriske samfund (Derrida 1991, 114-115).

I det perspektiv bliver *Meats* asketiske John Collins, som bor i Abyrnes forladte, mennesketomme kvarter, og som ikke spiser eller drikker overhovedet, måske det tætteste, vi kommer, på en litterær karakter, der kan undslippe den carno-fallogocentriske logik ved både at træde ud af det symbolsk og reelt spisende kredsløb og dermed være åben for en ny form for etik. I hvert fald udstilles Elizabeth Costello gennem Coetzees rammefortælling som en person, hvis forhold til andre ikke er idéelle. Costello kan rumme dyr i sin teoretiske etik, men har meget svært ved at omgås mennesker. Tyskernes forbrydelse under Holocaust, deres uvidenhed om det, de vidste - at behandlingen af jøder som dyr fandt sted - forvandlede dem ifølge Elizabeth til dyr (Coetzee 1999, 21). Når Elizabeth sammenligner mennesker, der er blinde for dyrs behandling, med tyskerne, gør hun sig selv skyldig i at beskrive andre som dyregjorte undermennesker:

Is it possible, I ask myself, that all of them are participants in a crime of stupefying proportions? Am I fantasizing it all? I must be mad! Yet every day I see the evidences. The very people I suspect produce the evidence, exhibit it, offer it to me. Corpses. Fragments of corpses that they have bought for money.

It is as if I were to visit friends, and to make some polite remark about the lamp in their living room, and they were to say, 'Yes, it's nice, isn't it? Polish-Jewish skin it's made of, we find that's best, the skins of young Polish-Jewish virgins.' (Ibid., 69)

Det narrativ, der omgiver Costellos udtalelser, viser, at omverdenens reaktion på Elizabeths tankemønstre også gør hende til et stykke kød. I den yderste ramme, sønnen John, der henter Elizabeth fra lufthavnen og kører hende tilbage igen, omtales Elizabeth både i første afsnit i "The Philosophers and the Animals" og i sidste af "The Poets and the Animals" som "flesh" snarere end krop. I det sidste afsnit er det netop Elizabeths følelsesmæssige affekt, der lader John sanse hende som et stykke "koldt kød" (Ibid., 15, 69). Denne opløsning af en ikke længere rationel Elizabeth fra subjekt til objekt er en påmindelse om, at kvinder og vegetarers subjektstatus, som Derrida bemærker, er prekær (Derrida 1991, 113-114). Ligesom Derrida mistror Elizabeth det mandligt-rationelle sprog, som

historisk set er blevet brugt til at retfærdiggøre mishandling af dyr:

Yet, although I see that the best way to win acceptance from this learned gathering would be for me to join myself, like a tributary stream running into a great river, to the great Western discourse of man versus beast, of reason versus unreason, something in me resists, foreseeing in that step the concession of the entire battle. (Coetzee 1999, 25)

Man kan indvende, at Elizabeths forelæsning indlejrer hendes angreb på rationaliteten i en symbolsk form - forelæsnings - som privilegerer en rationalistisk diskurs. Denne indlejring, som er en betingelse for overhovedet at tale, slår Elizabeth med gennem teksten. Med hendes gentagne følelseladede beskrivelser af dyrs lidelser falder hun hen i en ikke-rationalistisk diskurs, der ligesom hendes transformation fra menneske til kød er et fald, der har baggrund i affekt.²⁰ De affektfule passager i Derridas tekst kan på samme måde forstås som sprækker, der dels åbner op for en mere affektiv relation til dyr, men også rummer faren for, at den talende selv transformeres til et stykke kød, som ikke kan indtage den subjektposition, som er essentiel for at kunne udtale sig politisk-etisk i en carno-fallogocentrisk verdensorden. To næsten identiske citater fra Derrida og Elizabeth viser, hvordan de balancerer mellem appeller til affekt og følelser på den ene side, og det rationelle, filosofiske sprog på den anden ved samtidigt at påpege og ikke at påpege den lidelse, spørgsmålet om dyr implicerer:

I don't wish to abuse the case with which one can overload with pathos the self-evidences I am drawing attention to here. Everybody knows what terrifying and intolerable pictures a realist painting could give to the industrial, mechanical, chemical, hormonal, and genetic violence to which man has been submitting animal life for the past two centuries. Everybody knows what the production, breeding, transport, and slaughter of these animals has become. (Derrida 2008, 26)

"In addressing you on the subject of animals," she continues, "I will pay you the honor of skipping a recital of the horrors of their lives and deaths. Though I have no reason to believe that you have at the forefront of your minds what is being done to animals at this moment in production facilities (I hesitate to call them farms any longer), in abattoirs, in trawlers, in laboratories, all over the world, I will take it that you concede me the rhetorical power to evoke these horrors and bring them home to you with adequate force, and leave it at that, reminding you only that the horrors I here omit are nevertheless at the center of this lecture." (Coetzee 1999, 19)

Som forelæsere står filosofen Derrida og forfatteren Costello i en lignende situation.

20 Se fx Ibid., 65 om dyrs døds kamp.

Dermed er der, som Derrida også selv påpeger, fare for, at han, ligesom Elizabeth, er i fare for at miste sin subjektstatus. Derridas pointe er netop, at det, uanset risikoen for at miste egen status, er nødvendigt at forsøge at dekonstruere den rationalistiske diskurs for at åbne op for en universalistisk ikke-grænsedragende etik:

If these images are "pathetic," if they evoke sympathy, it is also because they "pathetically" open the immense question of pathos and the pathological, precisely, that is, of suffering, pity, and compassion; and the place that has to be accorded to the interpretation of this compassion, to the sharing of this suffering among the living, to the law, ethics, and politics that must be brought to bear upon this experience of compassion. (Derrida 2008, 26)

I denne passage møder ikke bare Derrida og Costello, men også Derrida og den ellers så rationalistisk orienterede Singer, hinanden. Smerten som en fælles, affektiv oplevelse på tværs af køn, race og art, danner som nævnt fundament for Singers etik. Derrida er også interesseret i smerten, men fra en anden vinkel end Singer. For Derrida er det interessante ved smerten dens passive komponent, som noget man er udleveret til og sårbar overfor, snarere end en aktiv handling udført af et autonomt subjekt. Smerten er Derridas bud på et fænomen, der undslipper den carno-fallogocentriske logiks aktive diskursive og reelle vold mod "det andet" (Derrida 2008, 27). Fra det perspektiv forandres Coetzees ramme om Elizabeth Costello. I stedet for at udstille hende som en svag, ældre kvinde, som reduceres til et affektivt, lidende væsen, der forgæves forsøger at indgå i en rationalistisk subjektivitets- og argumentationsstruktur, er den affekt, som Coetzee introducerer i sin tekst med den narrative ramme om den lidende Costellofigur, en åbning for en ny etik. Inden for denne etik udgør en før-sproglig fælles "kødelighed" fundamentet for vores relationer menneske og menneske og art og art imellem. Denne etik står i modsætning til en altid ekskluderende rationalistisk etik. I dette perspektiv er det litteraturens mulighed for at benytte sig af et affektivt ikke-rationalistisk sprog, og ikke forelæsningsen som rationalistisk, symbolsk form, der giver mulighed for at koncipere en anden model for etik end inklusionen af stadig flere grupper i en altid samtidigt ekskluderende rationalistisk rettighedsdiskurs. Jeg vil vende tilbage til muligheden for et særligt virkningspotentiale i litterære frem for ikke-litterære tekster i specialets perspektivering.

3. Under huden på speciesismen

Allerede den korte teaser på bagsiden af paperbackudgaven af Michel Fabers *Under the Skin*, der beskriver, hvordan kvinden Isserley samler velbyggede, mandlige blaffere op, henleder læserens opmærksomhed på de rollebytninger, romanen er fuld af. Bogens forside, en mørk vej set fra forruden af en bil og lysene fra en anden bil i bakspejlet, understreger den uhyggelige stemning, som rollebytningerne og -forskydningerne skaber. Titlen er umiddelbart en letforståelig spændingskliché: En uskyldigt udseende kvinde i en bil er måske ikke så uskyldig endda, måske endda ikke så kvindelig. Under huden - bag facaden, under overfladen, etc. - findes de fortrængte, ubehagelige realiteter. Titlen kan dog forstås anderledes, når fokus flyttes fra handling til tolkning: Bogens hovedbudskab er, at skelnen mellem levende væsener på basis af det, der ses på overfladen, er arbitrær og forkert. Dykker man ned under overfladen, er den ubehagelige sandhed, at menneskets skelnen mellem dem, der er værdige til etiske hensyn, og dem, der ikke er, er sexistisk, racistisk og speciesistisk.

Problemstillingen iscenesættes, ligesom i *Meat*, gennem et tankeeksperiment: Hvad ville det sige om menneskers etiske forhold til dyr, hvis en anden, mere udviklet art end mennesker, benyttede de kriterier, mennesker bruger som begrundelse for deres behandling af dyr, til at begrunde sin behandling af mennesker? Hvor *Meat* qua sine stereotype karakterer er relativt ukompleks i oversættelsen fra tankeeksperiment til roman, komplicerer *Under the Skin* selve de kategorier, som ligger til grund for tankeeksperimentet. Selv om romanen overordnet set handler om, hvordan mennesker udnytter og spiser dyr, er dens mennesker ikke blot mennesker, dens dyr ikke kun dyr. I den følgende analyse af romanen vil jeg, med hjælp af Giorgio Agambens begreb om den "antropologiske maskine", vise hvordan dyr, mennesker og ikke-mennesker ikke er statiske størrelser, men noget der produceres i *Under the Skins* thrillerunivers.

At kalde sig menneske: Isserley og den antropologiske maskine

Isserley, hovedpersonen i *Under the Skin*, er ansat af firmaet Vess Incorporated til at samle blaffere op. Hun er til stede i hele bogens handling og er den bevidsthed, som langt størstedelen af tredje persons-fortællingen fokaliseres gennem. I løbet af bogen har Isserley mange forskellige og ofte modsætningsfyldte roller. Hun er både alien, menneske og dyr, både undertrykt lavkaste-kvinde og undertrykkende mandejæger og -foragter. Hun tilhører en art firbenede, abelignende væsner fra en anden planet, der har etableret en mindre udpost på jorden i og under en isoleret skotsk gård. Arten kalder sig selv for mennesker, homo sapiens for "vodrels". Fra udposten plejer manden Esswis relationerne til lokalbefolkningen, mens en række mere anonyme karakterer sørger for den underjordiske drift: De tilfangetagne blaffere kastreres, får skåret tungen af, fedes op, slagtes, parteres og sendes til sidst af sted med rumskib til artens planet, hvor de sælges som delikatesser for de allermest privilegerede.

Ved at kalde Isserleys art "mennesker" benytter *Under the Skin* betegnelsen på en i etisk sammenhæng interessant måde. I romanen er ordet menneske ikke en statisk, biologisk størrelse - et medlem af arten homo sapiens - men et dynamisk begreb, som har at gøre med status. I *The Open: Man and Animal* (2004) beskriver den italienske politiske filosof Giorgio Agamben det dynamiske aspekt i, hvad og hvem vi forstår som mennesker, som en "antropologisk maskine"²¹. Denne maskine er bygget i løbet af menneskehedens mentalitetshistoriske udvikling og producerer dem, vi kalder mennesker, dem, vi kalder dyr, og en tredje figur imellem dem. Agamben viser gennem en række kultur- og mentalitetshistoriske eksempler, hvordan skellet mellem arterne ikke altid har været så klart, som det, af nogle, opfattes i dag. Et eksempel på denne artsforvirring finder Agamben hos den svenske botaniker Linné (1707-1778), som grundlagde den moderne videnskabelige taksonomi. På trods af Linnés revolutionerende udvikling af en videnskabelig opstilling af arter inden for plante- og dyreriget - samtidige "videnskabelige" værker om emnet oplistede sirener ved siden af sæler og søløver - volder adskillelsen af mennesker fra dyr Linné besvær (Agamben, 23).

21 Udgivet på italiensk under titlen *L'aperto. L'uomo e l'animale*. Torino: Bollati Boringhieri, 2002.

Linné kan nemlig ikke umiddelbart identificere en markant forskel mellem mennesker og visse aber bortset fra, at aber har et større mellemrum mellem tænderne end mennesker (Ibid., 24, 26). Linné forsøger at løse problemet ved at introducere et ikke umiddelbart observerbart træk som menneskets kendetegn. I hovedværket *Systema naturae*, som fra 1735 og frem udkommer i flere udgaver, får mennesket den latinske betegnelse "homo". Men i stedet for, som ved andre arter at tilføje latinske ord, som specifikt identificerer artens særlige kendetegn, tilføjer Linné "nosce te ipsum", latin for "kend dig selv" (Ibid., 24). I Agambens tolkning skal den i tiende udgave tilføjede betegnelse "sapiens", (latin for "vidende menneske"), også forstås som et imperativ:

Man has no specific identity other than the *ability* to recognize himself. Yet to define the human not through any *nota characteristic*, but rather through his self-knowledge, means that man is the being which recognizes itself as such, that *man is the animal that must recognize itself as human to be human*. (Ibid., 26)

I Agambens tolkning af Linné bliver man menneske gennem en diskursiv-performativ handling, som ligner den Isserleys art udfører ved at kalde sig selv for mennesker i *Under the Skin*. Inden jeg kommer ind på, hvilke konsekvenser denne handling har i romanen, vil jeg uddybe Agambens teori.

Agamben forstår ikke skellet mellem mennesker og dyr som et statisk binært system. Det, at mennesket skal betegne sig selv menneske for at blive menneske, betyder, at der også inden for betegnelsen mennesket findes en grænse mellem dem, der gennem sprog og viden kan betegne og navngive, og dem, der ikke kan. Et oplagt eksempel på den sidste gruppe kunne være børn, der endnu ikke har tilegnet sig sprog. I Agambens optik er sammensætningen af gruppens medlemmer dog mere dynamisk end skellet mellem barn og voksen. Biologiens forsøg på at identificere et "missing link" mellem aben og mennesket, psykologiens interesse for ulvemennesker og "vilde børn", slaven, den fremmede, barbaren, der er ekskluderet fra det "menneskelige" fællesskab: Alle er eksempler på eksistenser, hvis status ligger mellem mennesket og dyret (Ibid., 39). I denne tredeling er de levende væsener opdelt i dyr ("animal), ikke-menneskelige mennesker

("man") og menneskelige mennesker ("human") (Ibid., 34)²². Opdelingen kan eksemplificeres i Peter Singers praktisk-etiske perspektiv. Hos Singer er "mennesker" subjekter, hvis interesser har lige etisk vægt, og som forstår sig selv som forskellige fra dyr, hvis interesser er uden betydning, og fra dem, der må behandles som dyr, hvis interesser har mindre vægt end "menneskers" tilsvarende interesser. Til sidste gruppe hører historisk fx kvinder og sorte. Når Agamben argumenterer for, at mennesker produceres i en antropologisk maskine, understreger han betegnelsen "menneskes" historicitet:

Homo sapiens, then, is neither a clearly defined species nor a substance; it is, rather, a machine or device for producing the recognition of the human. (Ibid., 26)

Agambens filosofiske og politiske projekt er at stoppe denne maskine. Det vil han, fordi han forstår produktionen af menneskelige mennesker og ikke-menneskelige mennesker, som en "dødelig og blodig" proces. Når sproget og evnen til at betegne bliver de afgørende menneskelige karakteristika, bliver den "bare" kropslige eksistens - menneskets "nøgne liv" - ekskluderet fra vores forståelse af det menneskelige (Ibid., 38):

In identifying himself with language, the speaking man places his own muteness outside of himself, as already and not yet human. (Ibid., 34-35)

Det destruktive i konstruktionen er for Agamben, at denne grænsedragning adskiller noget, som er inden for mennesket - den ikke-talende menneskelige krop - fra vores forståelse af det menneskelige, ikke at den adskiller mennesket fra dyr:

The division of life into vegetal and relational, organic and animal, animal and human, therefore passes first of all as a mobile border within living man, and without this intimate caesura the very decision of what is human and what is not would probably not be possible. It is possible to oppose man to other living things, and at the same time to organize the complex - and not always edifying - economy of relations between man and animals, only because something like an animal life has been separated within man. (Ibid., 15-16)

Snittet mellem det dyriske og det talende menneske på baggrund af en historisk konstruktion, sproget, er det, der muliggør adskillelsen af dyr og mennesker, men også en lang række historiske snitflader, der adskiller mennesker fra ikke-mennesker.

22 Denne begrebsrække blev introduceret for mig i Devika Sharmas kursus *Det ikke-menneskelige*, som blev afholdt på Institut for Kunst- og Kulturvidenskab på Københavns Universitet i efteråret 2008.

Agambens mest fremtrædende eksempel på produktionen af mennesker og ikke-mennesker er tyskernes ekskludering af "Jøden" fra det menneskelige, der gjorde at denne figur i Holocaust kunne reduceres til "et dyr i menneskelig form" (Ibid., 37). Den performative handling at sige, "vi er mennesker i kraft af disse karakteristika," ekskluderer de levende væsener, der ikke besidder disse karakteristika og bruges til at retfærdiggøre vold. Sammenligner man Derrida og Agamben, ser det ud til, at den primære forskel på deres teorier er, hvor de placerer det "første snit", som danner grundlag for efterfølgende eksklusionsmekanismer. Agamben sætter snittet som noget, der først er sket inden for mennesket, mens Derrida mener, at snittet først er sket mellem mennesker og dyr.

Isserleys arts fiktivt-historiske ankomst til Jorden i *Under the Skin* kan illustrere både konstruktionen og funktionen af Agambens maskine, mens den kun i mindre grad flugter med Derridas teori. Den implicite baggrund for Isserleys opfattelse og behandling af vodsels som dyr er, at grænsen mellem noget dyrisk og noget menneskeligt i mennesket allerede er trukket på Isserleys planet, hvor der, så vidt vides, ikke eksisterer nogle dyr. På planeten er til gengæld mennesker, som altid er i fare for at få status som ikke-menneskelige. I et Agambensk perspektiv er den måde, hvorpå Isserleys konstant omtaler sine lavere-rangerende artsfæller med dyremetaforer, som jeg senere vil komme ind på, en sproglig og politisk mekanik, der er opstået uden dyrenes hjælp, i opdelingen af mennesket i en på samme tid biologisk og sproglig eksistens.

Isserleys hybriditet

I *Under the Skin* står Isserleys artstilhørsforhold klart, mens hendes individstatus er usikker. Det er især de lidelser, Isserley er udsat for, der skaber tvivl om hendes status som menneske.

I romanen har Isserley og Esswis, der som de eneste har kontakt med vodsels, gennemgået en operation for ikke at vække opmærksomhed. På Isserley er rygsøjlen blevet rettet ud, halen og den sjette finger er amputeret, kønsorganerne lemlæstet, og hun har fået brystimplantater for mest muligt at ligne en seksuelt attraktivt kvindelig vodsels. Ligesom blandt homo sapiens er det langt fra uden betydning, hvordan man ser ud på den

planet, Isserley kommer fra. Planeten, som vi kun hører lidt om, kunne være en dystopisk fremskrivning af Jorden som truet af uhæmmet kapitalisme, økologisk sammenbrud og ressourceknaphed. Samfundet er, i lighed med det jordiske, karakteriseret ved diskrimination på baggrund af klasse, køn og udseende. De rigeste mænd, Eliten, spiser importeret menneskekød i luksus, mens de udstødte lever under jorden i "the New Estates", hvor de producerer rent vand og ilt til resten af befolkningen (Faber, 65).

Isserley tilhører den kvindelige del af underklassen. I kraft af sit udseende har hun troet på en chance for et liv som glædespige for Eliten, men er, efter hun er blevet svigtet af mændene på sin planet, endt med at få tilbudt jobbet som vodsselfanger som eneste udvej fra et liv under jorden (Ibid., 67). I romanens begyndelse opfatter Isserley sin kropslige deformation fra fire- til tobenet - betingelsen for hendes job - som et lykkeligt alternativ til livet i "the New Estates", om end Isserleys brug af faste vendinger og modererende udsagn som "after all" og "really" er et hint til læseren om, at Isserley ikke er så tilfreds med sin nye tilværelse, som hun forsøger at bilde sig selv ind:

No linguist would ever have applied for her job, that was for sure. Only desperate people with no prospects except being dumped in the New Estates would have considered it.

[...] But it had all turned out for the best, after all. The best decision she'd ever made. A very small personal sacrifice, really, if it avoided a lifetime buried in the Estates - a brutishly short lifetime, by all accounts. (Ibid., 63-64)

At livet under jorden sædvanligvis er "dyrisk kort" i Isserleys tankestrøm, er ingen tilfældighed. I *Under the Skin* er lidelse helt nede på sætningsniveau tæt forbundet med dyriskhed. I samme passage udgør beboerne i "the New Estates" en af de flere forskellige grupper, som Isserley betragter som dyriske:

There was an unmistakable ugliness about Estate trash, an almost subhuman taint.

[...] No doubt everybody vowed at first that they wouldn't allow themselves to be transformed into a beast, with hunched back, scarred flesh, crumbling teeth, missing fingers, cropped hair. (Ibid., 64)

Isserleys brug af betegnelsen "beast" om arbejderne i "the New Estates", og hendes andre sammenligninger af individer af sin egen art med dyr, betyder ikke, at hun mener, at disse individer er dyr. Ligesom Agamben opererer hun med de tre kategorier, menneske, ikke-

menneske og dyr. Isserleys speciesisme - synet på vodsels - er ikke det samme, som hendes syn på menneskelige individer, hvis krop og sociale status frastøder hende. Hendes fordomme mod den fysisk nedslidte underklasse viser sig i form af en symbolsk dyregørelse, der ikke fører til, at mennesker kan spises som dyr. Hvor vodsels - i et ekko af George Orwells *Animal Farms* (1945) credo "four legs good, two legs bad!" - kan slagtes og spises på baggrund af en animalitet, der er defineret af deres gang på to ben, kunne Isserley ikke drømme om at sætte tænderne i et menneske eller for den sags skyld andre firbenede væsener:

'What are those?' marvelled Amlis, his nose almost squashed against the windscreen.
'They're called sheep,' Isserley told him. [...]
'Have you tried using them for meat?' asked Amlis.
Isserley was dumbfounded. 'Are you serious?' [...]
'Isserley blinked repeatedly, fumbling for something to say. How could he even think of such a thing? [...]
'They're . . . they're on all fours, Amlis, can't you see that? They've got fur - tails - facial features not that different from ours . . .' (Ibid., 240)

Isserleys store forbløffelse over tanken om et lignende væsen, fåret, som kød, er et eksempel på en typisk chauvinistisk mekanik. Anerkendelse, og derfor også manglende anerkendelse, er tæt forbundet med genkendelse. Her udstiller *Under the Skin* speciesismen som chauvinisme. Fundamentale ligheder mellem mennesker og vodsels, fx den fælles evne til at udtrykke deres lidelse gennem sprog, ignoreres til fordel for arbitrært udvalgte ligheder (se også Ibid., 26, 63). At fårene i Isserleys optik er ikke-mennesker og ikke dyr, virker som en allegorisk oversættelse af Peter Singers kritik af, at menneskelige grænsetilfælde, som fx den stærkt hjerneskadede, ikke hierarkiseres lavere end dyr, selvom et sådant grænsetilfældes interesser kvalitativt set er mindre væsentlige end et intelligent dyrs. Her bliver fårene til en slags ikke-talende ikke-mennesker i kraft af deres overfladiske fysiske lighed med mennesker, mens vodsels på trods af deres kvalitative lighed med mennesker betragtes som noget essentielt andet, nemlig dyr.

Slagterens objektificerende blik

I de følgende afsnit vil jeg belyse, hvordan *Under the Skin* fremstiller speciesisme som

forbundet med andre former for chauvinisme gennem en analyse af den måde, romanens karakterer ser på hinanden.

På romanens første side adskiller Isserleys vurderende blik på vodsels sig ikke principielt fra landmandens på et potentielt slagtedyr:

ISSERLEY ALWAYS DROVE straight past a hitch-hiker when she first saw him, to give herself time to size him up. She was looking for big muscles: a hunk on legs. Puny, scrawny specimens were no use to her. (Ibid., 1)

På dette tidspunkt i romanen kender læseren dog ikke Isserleys art. Hun er blot et "she", hvilket gør hendes blik dobbeltydigt. Den "hunk", hun leder, efter kunne godt være et stykke kød, men læseren forestiller sig umiddelbart "hunk" som metonym for en mand. I den fortsatte beskrivelse af hendes køretur i det skotske højland er der yderligere seksuelle konnotationer:

Sometimes [...] she would note that the hitcher was a female. Isserley wasn't interested in females, at least not in that way. Let them get picked up by someone else. (Ibid., 3)

Det står først senere klart, at det stykke kød, hun kigger efter, reelt er et stykke kød i hendes øjne. På grund af små sproglige særheder, fx formuleringer som "male in prime condition" eller "magnificent brute", forstår man hen ad vejen, at manden ikke er tingsliggjort som objekt for Isserleys seksuelle fantasier (Ibid., 4). Han er ikke et seksualobjekt, men objektgjort som dyr.

Selv i rollen som sexhungrende kvinde er Isserley ikke nogen normal romankarakter. En kvinde, der betragter manden som et stykke metaforisk kød, er allerede en udfordring af traditionelle kønsforestillinger. Som thrillerlæser frygter/håber man, at Isserley er en udspekuleret voldtægtskvinde, når man fx læser, at "Isserley had a policy of steering well clear of locals" (Ibid., 6). Isserleys blik på blafferne, hun samler op, er altså illusorisk seksuelt objektificerende, men reelt dyreobjektificerende. Dyregørelsen kulminerer i en afindividualiserende afklædning:

Already he looked much like all the others she had picked up; later, when his clothes were off, he would look more or less identical. (Ibid., 22)

De fleste af blaffernes blik på Isserley er til gengæld, om man vil, klassisk sexistiske:

Fantastic tits on this one, but God, there wasn't much of her otherwise. Tiny - like a kid peering up over the steering wheel. How tall would she be? [...] Funny how a lot of women with the best tits were really short. This girl obviously knew she had a couple of ripe ones, the way she had them sitting pretty on the scoop of a low-cut top. That's why this car was heated like an oven, of course: so she could wear a skimpy black top and air her boobs for all to see - for him *to see*. (Ibid., 11)

I denne optik er kvinden til og gør sig til for mandens blik. Manden møder ikke Isserley, men kategorien "kvinde". Hans primære overvejelse er, om netop denne kvinde er et værdigt objekt for hans seksuelle begær:

Would he like to fuck her?
Probably, if he got the chance. (Ibid., 13)

Under the Skins tematisering af sexismen er tæt knyttet til tematiseringen af speciesisme. I blaffernes terminologi er forholdet mellem mænd og kvinder som forholdet mellem dyr i junglen:

Women don't dress like that, he thought, unless they want a fuck. [...] It was just, here he was and here she was. It was like ... force of nature, wasn't it? The law of the fucking jungle. (Ibid., 34-35)

Ligesom Isserley i sit møde med fårene taler om "species divide", ser de sexistiske blaffere en uoverskridelig skillelinje mellem kønnene (Ibid., 122). Man kan sige, at det netop er de mandlige vodsels objektificering af de kvindelige, der muliggør Isserleys og Vess Incorporateds jagtstrategi: Vodselsmænd objektgørelse af kvinden er forudsætning for, at Isserley gennem sin omdannelse til vodselskvinde kan tiltrække mændene, uden de aner uråd med hensyn til Isserleys artsidentitet. Der sker en dobbelt bevægelse: I romanens handling er Isserleys mulighed for på sine køreture at få lov til at se mændene som objekter betinget af, at hun, eller hendes arbejdsgiver, har fundet ud af, at mændene har en stærk tendens til at opfatte kvinder som objekter.

Hvor manden er stereotyp sexistisk, er Isserleys opfattelse af omverdenen skævere, for eksempel når hun undrer sig over symbolerne AC/DC på en blaffers t-shirt eller forestiller sig sin bil som et muligt talende subjekt:

[...] she became aware of a rattle somewhere above the wheel on the passenger side. She listened to it, holding her breath, wondering what it was trying to tell her in its

quaint foreign language. [...] She listened some more, trying to imagine how a car might make itself understood. (Ibid., 5)

Isserleys forestilling om en talende bil er ikke kun en, i bogstavelig forstand, aliens blik på en ukendt verden, den er også et hint i retning af *Under the Skins* faktiske sensibilitet: En nysgerrighed og åbenhed i forhold til de arbitrære grænsedragninger mellem objekter og subjekter i verden, som ville have fået en racist eller speciesist til at affeje Isserleys tanker som vås.

Den smertende krop

Efter Peter Singers moralfilosofi burde den andens evne til at føle smerte være det grundlæggende kriterium for etisk anerkendelse og handlen. Det er bestemt ikke tilfældet i *Under the Skin*, hvor det især er Isserleys smertefulde kropstilstand, der gør hende bange for at blive set på som dyr i andres øjne. Et eksempel er Isserleys paniske angst for at møde den så godt som guddommelige playboy Amlis Vess, som er på vej for at besøge farmen. Amlis er søn af ejeren af Vess Incorporated, Isserleys arbejdsgiver:

Amlis Vess, never having seen her before, would recoil. He'd be expecting to see a human being, and he would see a hideous animal instead. It was that moment of ... of the sickening opposite of recognition that she just couldn't cope with. (Ibid., 75)

Hvis Isserley, som Amlis, havde haft en "Singersk" tilgang til etik, ville hendes konstante smerte nok i stedet overbevise hende om uretfærdigheden af hendes fysiske dehumanisering, og den smerte, hun føler som konsekvens (se fx Ibid., 143).

Man kan sige, at *Under the Skin* vender Peter Singers smerteteori om. Hvor dyr hos Singer er dem, der må udsættes for smerte uden etiske overvejelser, er det dyriske og smerten forbundet med hinanden i romanen. Jo mere man lider, jo tættere er man på at blive set på som et dyr i *Under the Skin*, mens Singers omvendte påstand er, at jo mere man bliver set på som dyr, jo mere er man i fare for at blive udsat for lidelse. Følgende citat viser, hvordan lidelse kan siges at føre til dyriskhed i romanen:

Had she been so badly butchered, brought so close to an animal state physically, that she was losing her hold on humanity and actually identifying with animals? If she wasn't careful, she would end up living among them, cackling and mooing in

meaningless abandon like the cavorting oddities on television. (Ibid., 172)

Dyremetaforen "butchered" for Isserleys kropslige deformation er endnu et signal til læseren om, at Isserleys status ikke er grundlæggende anderledes end den, som de vodsels, der holdes fanget under farmen, besidder. Isserleys konstante skelnen mellem dyr og mennesker er et selvbedrag i forsøget på ikke selv at synke ned i dyrisk, irrationel "kaglen".

I diskussionen med Amlis om slagtedyrenes kognitive evner tyr Isserley til en pseudorational diskurs, som minder om nogle af de kontinentalfilosofiske argumenter for speciesisme, som Peter Singer gennemgår i *Animal Liberation* (Singer 2009, 185-212). En af de tilfangetagne har skriblet ordet "MERCY" i gruset på gulvet, et koncept som tilsyneladende ikke eksisterer på Isserleys planet:

'No-one told me they had a language,' marvelled Amlis, too impressed, it seemed, to be angry. 'My father always describes them as vegetables on legs.'

'It depends on what you classify as language, I guess,' said Isserley dismissively. (Faber, 171)

Dyregørelsen foregår ved hjælp af en serie søgte argumenter som for eksempel det, at vodsels sproglige evner skulle være essentielt forskellige fra menneskers.

Tungeafskæringen og den kemiske behandling, der fjerner dyrenes behåring, identisk med behandlingen af "kvæg" i *Meat*, er for læseren tydelige tegn på, at der rent faktisk finder en genkendelse sted mellem mennesker og vodsels, men at denne genkendelse fra menneskernes side bevidst elimineres med henblik på at skabe forskelle, der kan tjene til at retfærdiggøre at påføre vodsels lidelse. På en sprogligt interessant måde udstiller og underminerer romanen de argumenter for speciesisme, som har at gøre med forskelle i menneskers og dyrs kognitive evner. De samme argumenter kritiserer Singer med henvisning til, at det betragtes som etisk forkert at forskelsbehandle mennesker, selv hvis der virkelig er/var tale om kognitive forskelle (Singer 2009, 4-6). Hvor Peter Singer argumenter sig frem til, at disse argumenter er nonsens, sprogliggør *Under the Skin* samme synspunkt:

In the end, though, vodsels couldn't do any of the things that really defined a human

being. They couldn't siuwil, they couldn't misnishtil, they had no concept of slan. In their brutishness, they'd never evolved to use hunshur; their communities were so rudimentary that hississins did not exist; nor did these creatures seem to see any need for chail, or even chailsinn. (Faber, 174)

Som Isserley bemærker i *Under the Skin*, udgør fælles lidelser, i et modsatrettet ekko af Singers etik, ikke noget fundament for etisk anerkendelse (Ibid., 55). I et Singersk perspektiv er det denne etiske defekt, som gør Isserleys kultur speciesistisk.

Den dobbelte Amlis Vess

Som udfordrer af Isserleys snævertsynede holdninger står Amlis Vess' udsagn om vodsels og mennesker som fundamentalt ligeværdige:

'The meat you're eating,' he said softly, 'is the body of a creature that lived and breathed just like you and me.' [...] 'We're all the same under the skin.' (Ibid., 163-164)

Man kunne umiddelbart tro, at Amlis skal opfattes som en nærmest helgenagtig karakter, men rent faktisk kan man læse karakteristikken af Amlis som en kritik af en bestemt anti-speciesistisk karakter, nemlig den vestlige, hvide mand, der fra en ophøjet position uddeler rettigheder til subalterne. Amlis er nemlig en overprivilegeret karakter, der ikke beskrives særlig sympatisk:

Amlis was the big man's son, but there was no sign of him inheriting the big man's empire. Amlis didn't even have a job at Vess Incorporated - he'd never had a job of any kind. [...] In fact, to the best of Isserley's knowledge, Amlis actually felt disdain for the world of business and was a big failure in his father's eyes. [...] He was always in the news, for the usual rich-young-pretender reasons. One time, he shaved all his hair off, as an initiation rite into a bizarre religious sect [...] Another time, he made a public statement that icpathua, when used in small enough doses, was a harmless euphoric that should not be against the law. (Ibid., 72-73)

I én forstand repræsenterer Amlis "det rigtige" syn på dyr. I en anden er han en forkælet, smuk rigmandssøn, der ikke, som bogens arbejderkarakterer, der på Jorden eller i "the New Estates" producerer varer til de rige, enten er i fare for at blive degraderet til dyr eller allerede er blevet det. Amlis' misforståede befrielse af nogle vodsels, som, på grund af deres overdrevne fedme, i lighed med frisatte mink fra virkelighedens verden, ikke har nogen chance for at klare sig uden for farmen, står som et eksempel på en arrogance, som i

bogens optik er forbeholdt de allermest privilegerede (Ibid., 113-115). I det lys kan Isserley og farmens arbejdere sammenlignes med virkelighedens minkavler, som i sin egen optik skraber sig gennem tilværelsen gennem hårdt arbejde, mens folk som Amlis, som en slags dyrenes befrielsesfront, både gør dyrene en bjørnetjeneste og fratager minkavleren hans hårdt tilkæmpede levebrød.

Under the Skin beskriver her en magtrelation, hvor Amlis i figuren som den hvide, vestlige mand står som en hegemonisk distributør af misforstået anerkendelse til forskellige grupper subalterne - arbejdere, kvinder, sorte, dyr. Disse subalterne anerkender ikke Amlis' påstået universelle perspektiv, men ser den diskursive sammenligning af grupper, der står under "den hvide mand", men over dyr, med dyr som en manglende anerkendelse af forskelle mellem undertrykte grupper. Måske det samme fænomen, der gør sig gældende i den omfattende jødiske kritik af dyrefrigørelsesgrupperes sammenligning af slagtedyrets skæbne med de europæiske jøders under Holocaust?²³ Sammenligningen forstås ikke sådan, at en mere undertrykt gruppe trækkes op, men i stedet som om, at man trækkes ned på deres niveau. Denne ukonstruktive kamp for rettmæssig anerkendelse mellem forskellige subalterne grupperinger karakteriserer Matthew Calarco som "identity politics" (Calarco 2008, 6-7).

Argumentation og identifikation

Argumenterne mod kødspisning og speciesisme i *Under the Skin* ligger så tæt op ad argumentationen i Peter Singers *Animal Liberation*, at man kan få den mistanke, at Michel Faber har sat sig for at lave en oversættelse af *Animal Liberation* til romanform. Isserleys kultur er både et diskriminatorisk klassesamfund, sexistisk og speciesistisk. Til sidst i romanen er Isserley psykisk nedbrudt af de overgreb, hun er blevet udsat for af sine medmennesker og af de mandlige vodsels, der, især i den scene, hvor Isserley bliver voldtaget, betragter hende som et objekt, der må udnyttes instrumentelt. I romanens slutning kører Isserley galt og vælger at tage sit eget liv ved at få bilen til at eksplodere, så

23 Se fx analysen af brugen af metaforen "like sheep to the slaughter" om Holocaust på Shoah Resource Center. http://www1.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%203667.pdf den 18. oktober 2011.

det ikke bliver opdaget, hun ikke er vodsels. Den sociale og fysiske fornedring af Isserley på basis af klasse og køn fungerer på samme måde som Isserleys konstante tilsidesættelse af kvaliteter, som vodsels, romanens dyr, besidder. Romanen postulerer gennem sit plot, at strukturerne for forskellige former for chauvinisme er ens, og Isserleys skæbne er således en spejling af den behandling, hun har udsat vodsels for.

Romanens thrillerplot er en identifikatorisk finte, der skal få læseren til at overveje sit forhold til dyr. I begyndelsen kender man ikke til artsforskellen mellem Isserley og blafferne, og derfor får man det indtryk, at Isserley er en form for perverteret kriminel. Hun ser blafferne som objekter, ligesom seksualforbryderen der tilsidesætter medmenneskelighed for selv at opnå tilfredsstillelse. Derfor handler hun uetisk. Da det afsløres, at Isserley ikke tilhører arten homo sapiens, ændrer hendes handlinger karakter. I hendes speciesistiske optik er drab på vodsels med Derridas begreb en "noncriminal putting to death", idet vodsels grundet artsforskellen hverken er genstand for etisk eller juridisk ansvar i Isserleys kultur (Derrida 1991, 112). Isserley går i dobbelt forstand fra at være kriminel til at være menneske. Hun er menneske, fordi hun påberåber sig etiketten menneske og i kraft af, at hun sætter etiketten dyr på andre arter.

Romanens kritiske vinkel på kødspisning siger ikke så meget om, hvorvidt Isserleys handlinger er retfærdige i den optik, hun har, men i stedet noget om, hvordan selve optikken er et vrangbillede. Bogen giver os mindst to identifikatoriske ståsteder at betragte problematikken fra. Dels blaffernes, der tilhører samme art som læseren, og som i lighed med læserens art består af mere eller mindre sympatiske individer, der lider ved de overgreb, som Isserley og hendes art begår på dem. Denne måde at argumentere mod speciesisme på er temmelig enkel: Det ville være forbundet med lidelse for os mennesker, hvis en anden art behandlede os, som vi behandler andre arter.

Det andet identifikatoriske ståsted i romanen er Isserleys, hvis bevidsthed handlingen fokaliseres gennem. Isserley både udfører og er offer for arbitrær diskrimination og finder i romanens slutning denne modsætning mellem, hvad hun oplever som retfærdigt og som uretfærdigt, ubærlig. At bruge Isserley som humant

identifikationspunkt medfører en væsentlig hårdere morale og nogle muligheder for at indleve sig i diskussionen omkring lighederne mellem speciesisme og fx sexismen, som ikke findes i et filosofisk værk som *Animal Liberation*. Hvor Singer kritiserer kødspisere for den rationelt uholdbare måde, hvorpå alment accepterede etiske retningslinjer, når det gælder behandlingen af mennesker, ikke anvendes i behandlingen af dyr, postulerer *Under the Skin*, at en sådan splittelse mellem etik og handling i yderste konsekvens er dødelig - og altså ikke kun for de dyr, den umiddelbart går ud over.

Den begivenhed, som for alvor bringer Isserley ud af fatning, er en spejling af episoden, hvor Isserley og Amlis ser en tilfangetagen vovsel skrive "MERCY". I mødet med en blaffer, der indtager Isserleys oprindelige rolle som voldelig-pervers seksualforbryder, er det Isserley, der bliver til et dyr, som ikke formår at udtrykke sin bøn om at undgå lidelse i "menneskelige" - det vil sige den overlegne arts - termer:

Desperately, she searched for the right word, the word that might make him stop. It was a word she knew, but had only ever seen written - in fact, only this morning, a vovsel had spelled it out. She'd never heard it spoken.

'Murky,' she pleaded. (Ibid., 186)

I *Under the Skin* bliver den manglende reaktion på ordet "mercy" hovedeksemplet på fraværet af etisk hensyntagen til den anden, uanset om denne anden befinder sig i rollen som dyr, kvinde eller en helt tredje kategori for andethed. *Under the Skins* brug af det religiøst klingende ord "nåde" som en forståelsesnøgle for en mulig - men i *Under the Skins* dystopiske perspektiv umulig - etisk relation mellem magtfulde og magtesløse baseret på en fælles kapacitet for smerte, finder ikke sit ekko i den køligt rationelle Peter Singer, men i stedet hos efternavnefællen Isaac Bashevi Singer, som er mere tilbøjelig til at bruge religiøse, følelsesladede udtryk i sin kritik af menneskers etiske relation til dyr:

When a human kills an animal for food, he is neglecting his own hunger for justice. Man prays for mercy, but is unwilling to extend it to others. Why should man then expect mercy from God? It's unfair to expect something that you are not willing to give.

(Forord i *Vegetarianism and the World Religions* citeret efter

<http://www.ivu.org/history/northam20b/singer.html> den 23/8/2011)²⁴

24 Det er desværre ikke lykkedes mig at skaffe bogen i udgaven med Bashevi Singers forord.

Opsummering af analysens hovedpointer

I dette speciale har jeg foretaget en undersøgelse af de litterære strategier, som en række nyere værker, der beskæftiger sig med vegetarisme, benytter sig af. Jeg har vist at, spørgsmålet om litterære strategier gør sig gældende på forskellige niveauer i udformningen af et værk, og at valget af nogle strategier påvirker eller udelukker andre. I specialets teori- og analysedel beskæftigede jeg mig med specialets værker fra tre forskellige analytiske vinkler.

I første kapitel undersøgte jeg samtlige af specialets værker fra en litteratur- og genreteoretisk vinkel med udgangspunkt i Frederik Tygstrup og Isak Winkel Holms begreb om konkurrerende symbolske former, der afgør hvilke repræsentationer af virkeligheden, der opfattes som gyldige. I kapitlet beskrev jeg, hvordan litteraturens mulighed for at intervenere politisk er bestemt af en samfundsmæssig rammesætning om nogle bestemte tekster, der defineres som litteratur. Disse tekster læses som fiktion og har derfor ikke mulighed for at intervenere direkte politisk. Litteraturen kan dog indirekte være politisk ved at opstille nye modeller af verden, udstille typiske erkendelsesmodeller eller forsøge at omstille selve rammen for, hvad vi forstår som litteratur. I kapitlet argumenterede jeg for, at Coetzees *The Lives of Animals* og *Elizabeth Costello* på forskellig måde udfordrer rammerne for, hvad vi forstår som litteratur. Foers *Eating Animals* viste sig mest korrekt at kunne karakteriseres som ikke-litteratur, men trækker dog alligevel på Foers status som litterær forfatter og benytter sig af virkemidler, som Foer også benytter sig af i sine romaner. *Eating Animals* illustrerer Tygstrup og Winkel Holms tese om, at vi skelner mellem litteratur og ikke-litteratur på baggrund af paralitterære kendetegn.

Meat og *Under the Skin* udfordrer ikke som Coetzees og Foers værker rammen om, hvad vi opfatter som litteratur. De er til gengæld meget klare i deres budskab om vegetarisme, mens det er svært at afgøre, hvad Coetzees værker vil have læseren til, og Foers *Eating Animals* er moderat i sit budskab, der fokuserer på bedre dyrevelfærd frem for vegetarisme. Analysen peger på, at de strategier, der er nødvendige for, at værker som *The Lives of Animals*, *Elizabeth Costello* og *Eating Animals* udfordrer eller overskrider

rammen for litteratur, medfører, at værkerne bliver mindre direkte eller mere moderate i deres politiske udsagn. Den politiske interventionskraft for værker, der som *Meat* og *Under the Skin* holder sig inden for litteraturens ramme, er dog tilsvarende beskeden. Disse værker betaler for deres mulighed for at udtale en direkte opfordring til vegetarisme med, at læseren grundet den litterære rammesætning læser værkernes udsagn i bevidsthedsmæssige gåseøjne, der medfører, at det etisk-politiske udsagn ikke tages alvorligt.

I andet kapitel redegjorde jeg for nogle af de vigtigste teoretiske positioner i aktuel angelsaksisk og kontinental filosofi omkring spørgsmålet om dyr. Jeg beskrev først Peter Singers teori om speciesisme som en artsracisme, der, ligesom den historiske undertrykkelse af køns- og racemæssigt andre gennem sexismen og racismen, er funderet på arbitrære kriterier. Singer argumenterer for en praktisk etik baseret på den fælles evne til at føle smerte mennesker og dyr imellem. Jeg viste dernæst, hvordan Carol Adams, på en mere eksplicit politisk måde end Singer, argumenterer for den strukturelle lighed mellem sexismens objektgørelse af kvinden og speciesismens objektgørelse af dyr i det kapitalistiske samfund. Dernæst redegjorde jeg for Jacques Derridas kritik af vores forhold til dyr. Derrida ønsker at dekonstruere begrebsparret menneske-dyr, som han mener er reduktivt, og peger på, at dette begrebspar udgør en forudsætning for den vestlige subjektkonstruktion, som Derrida betegner som *carno-fallogocentrisk*. Jeg argumenterede for, at Derrida i sit ønske om at dekonstruere grænsen mellem menneske og dyr til fordel for en opmærksomhed på heterogenitet er radikal, men til gengæld ikke praktisk orienteret i sin etik. Jeg viste, hvordan man fra en dekonstruktiv position kan kritisere Singer for at flytte grænser og indstifte et nyt hierarki i stedet for at opløse grænser og hierarkier, og at Singers etik dermed er mindre radikal, men til gengæld mere praktisk orienteret end Derridas. I kapitlet viste jeg, hvordan to af specialets værker relaterer sig til disse filosofiske positioner. Jeg læste *Meat* som en litterær illustration af, hvordan kødet i Adams' tænkning fungerer som en tom referent, og romankarakteren Elizabeth Costello som litterær repræsentant for Derridas dekonstruktive tilgang til dyreetik.

I tredje kapitel fokuserede jeg på Michel Fabers *Under the Skin* og påpegede, at værket argumenterer for vegetarisme ved at vise, hvordan betegnelsen menneske bruges til at ekskludere andre fra etisk hensyntagen. Romanens opdeling af sine karakterer i mennesker, ikke-mennesker med dyriske træk og dyr, fungerer som det, Giorgio Agamben kalder for en antropologisk maskine. I min analyse kom jeg yderligere frem til, at romanens dyr og dens kvindelige hovedperson Isserley objektiveres gennem henholdsvis speciesistisk og sexistisk diskurs, og dermed, at forskellige subalterne indgår i et skæbnefællesskab i romanens optik. Ligesom Peter Singer i *Animal Liberation*, peger *Under the Skin* på en forbindelse mellem speciesisme og andre former for chauvinisme. Endelig redegjorde jeg for, at karakteren Amlis Vess dels står som repræsentant for den ikke-chauvinistiske etik, som *Under the Skin* overordnet argumenterer for, og dels kritiseres i romanen som privilegeret, mandligt subjekt, der blind for sin egen rolle uddeler rettigheder til subalterne grupper.

Perspektivering

To spørgsmål til dyrelitteraturen

I perspektiveringen ønsker jeg at udforske to problemstillinger, som på hvert sit plan stiller spørgsmål ved litteratur, der ønsker at nytænke forholdet mellem mennesker og dyr. I første del af perspektiveringen undersøger jeg relevansen af og potentialet i at opfatte vegetarisme som et individuelt etisk spørgsmål for læseren, frem for som et større politisk spørgsmål. Jeg ønsker dermed at åbne for, at vegetarisk litteratur kan have større virkningspotentiale, end specialet hidtil har givet udtryk for. I anden del af perspektiveringen udvider jeg perspektivet fra vegetarisk litteratur og undersøger de særlige udfordringer, der er forbundet med at forestille sig en litteratur, der mere radikalt end den vegetariske forsøger at fremstille dyrs interesser og bevidstheder. Hvor specialet hidtil har kredset om litteratur, der forsøger at påvirke menneskers adfærd over for dyr, vil jeg til sidst spørge ind til, om man kan forestille sig en litteratur, der fremstiller verden fra dyrenes synspunkt, en slags dyrenes vidnesbyrdlitteratur.

Kan litteraturen bane vejen for en åben etik?

Tidligere i specialet sammenlignede jeg Derrida og Elizabeth Costellos skepsis over for at lade etik udspringe af en rationalisme, som historisk set har været mangelfuld i sin forståelse af og omgang med andethed. Her kom jeg ind på, hvordan en affekt i mødet med de lidelser, dyr udsættes for, og en interesse for smerte som et fælles vilkår dyr og mennesker imellem, kan siges at bygge bro ikke alene mellem Derrida og Costello, men også mellem Derrida og Peter Singer. Jeg argumenterede for, at litteraturens affektfulde beskrivelser af lidelser i modsætning til en mere rationalistisk diskurs som fx forelæsningen peger på, at litteraturen kunne være særligt velegnet til at påvirke læseren i retning af en åben etik, der ikke tager udgangspunkt i et rationelt, mandligt subjekt, men i en fælles udsathed for smerte på tværs af arter.

At tilskrive litteraturen et sådan potentiale er umiddelbart problematisk set i lyset af mit speciales teoretiske ramme, som tilskriver tekster, der er rammesat som litteratur,

begrænset effekt. Jeg er enig i Tygstrup og Winkel Holms diagnosticering af litteraturens politiske marginalisering i nutidens vestlige samfund, men samtidig skeptisk over for den manglende nuancering af læseres bevidsthedsmæssige indstilling til litteratur i "Litteratur og politik". Når Tygstrup og Winkel Holm betragter litteraturlæsere under ét, har det at gøre med deres artikels overordnede fokus på litteraturens samfundsmæssige funktion og indvirkning på politiske strukturer. Tygstrup og Winkel Holm er simpelthen ikke interesserede i den enkelte litteraturlæseres bevidsthed og muligheden for, at forskellige læsere læser forskelligt. Men er specialets værkers opfordring til vegetarisme overhovedet et politisk spørgsmål, eller angår det i højere grad den enkelte læser og spiser? Selvom spørgsmålet om vegetarisme ikke kan adskilles fra de kulturelle og politiske strukturer, der understøtter kødspisning og gør drab på dyr legale, omtales vegetarisme ofte som et udtryk for den enkelte spisendes personlige etik. Jeg har i mit speciale brugt Derrida til at vise, at kødspisning er en kulturel struktur, men jeg må samtidig erkende, at spørgsmålet om vegetarisme er fraværende i aktuelle politiske debatter²⁵. Det er efter min opfattelse ikke muligt at adskille en overordnet politisk sfære fra en individuel etisk, men i erkendelse af, at vegetarisme hyppigt opfattes som et individuelt "livsstilsvalg", ønsker jeg at pege på, at en lignende adskillelse af det politiske og det etiske inden for litteraturteorien kan give en mere optimistisk vinkel på litteraturens virkningspotentiale, end den Tygstrup og Winkel Holm giver udtryk for.

I *The Company We Keep: An Ethics of Fiction* (1988) beskæftiger Wayne Booth sig med skellet mellem litteratur og ikke-litteratur. Ligesom Tygstrup og Winkel Holm mener Booth, at man ikke kan adskille de to typer tekster ved alene at se på, hvordan de repræsenterer virkeligheden. Det handler i stedet om, om læseren møder teksten som litteratur eller ikke-litteratur. I sin argumentation for litteraturs etiske effekt inddrager Booth reader response-teoretikeren Louise Rosenblatt, som mener, at litterært rammesatte tekster, har et særligt potentiale i for at påvirke læserens etik.

25 Der er fx ikke noget dansk politisk parti, der ønsker at indføre vegetarisme ved lov. I det omfang politiske partier beskæftiger sig med spørgsmålet om kødspisning, drejer det sig i højere grad om de miljømæssige konsekvenser af vores høje forbrug af kød end om kødspisning som etisk spørgsmål.

Ifølge Rosenblatt kan læserens indstilling til en tekst svinge mellem "æstetisk" eller "efferent". Læser man efferent, er man primært interesseret i den information, teksten indeholder. Det er typisk den attitude, læseren har til tekster, hun opfatter som ikke-litteratur. Formålet med læsningen er overvejende didaktisk. Læser man æstetisk, bringer man i højere grad sine egne erfaringer og følelser med i tekstlæsningen og indlever sig mere i læsningen, end når man læser efferent (Booth, 13). Man har med andre ord sine individuelle erfaringer og følelser med i læsningen. Hvis man, i stedet for Tygstrup og Winkel Holms litteratursociologiske briller, tager Rosenblatts narratologiske på, bliver teksters virkningspotentiale ikke længere et overordnet spørgsmål om, hvordan litterære værker udfordrer de institutionelle grænser mellem litteratur og andre former for tekster, men i stedet om, hvordan læseren møder teksten med en enten efferent-rationalistisk eller en æstetisk- følelsesmæssig indstilling. Hos Rosenblatt går vejen til at påvirke læserens etik snarere gennem det æstetiske hjerte end den efferente hjerne. I Rosenblatts optik er det derfor en fordel for en tekst at blive læst som litteratur, hvis den skal påvirke sin læsers etik. Læserens æstetisk-følelsesmæssige indlevelse i disse værker betyder, at hun er mere åben over for at lade sig påvirke af værkernes fremstillinger af den behandling, dyr udsættes for.

Kan dyret tale?

I specialet har jeg beskæftiget mig med litteratur, der opfordrer mennesker til at blive vegetarer, og med grænserne for denne litteraturs potentielle virkning. Til sidst ønsker jeg at rejse et mere grundlæggende repræsentationsteoretisk spørgsmål, nemlig om litteraturen kan repræsentere dyrs bevidstheder og interesser på en måde, som er mere radikal end en blot opfordring til mennesker om at blive vegetarer. Jeg vil argumentere for, at spørgsmålet om at repræsentere dyr udgør en udfordring for de retninger inden for litteraturvidenskab, som opfatter litteratur som særligt velegnet til at repræsentere subalterne grupperingers bevidstheder og interesser.

De mest direkte politiske grene af litteraturvidenskaben, heriblandt marxistisk, feministisk og postkolonial litteraturkritik, ser et kritisk-emanzipatorisk potentiale i

litteraturen som fremstillingsrum for forskellige andetheder. Litteraturen bliver en mulig stemme for andre bevidstheder og historier, der ikke får lov at komme til udtryk i en kultur domineret af hvide, vestlige mænd. I denne optik er litteraturen et slags "frihedens rige" (Tygstrup og Winkel Holm, 157). Men kan litteraturen fremstille virkeligheden, som dyr oplever og opfatter den?

I artiklen "Can the Subaltern Speak?" fra 1988, stiller den postkoloniale tænker Gayatri Chakravorty Spivak sig skeptisk over for forsøg på at repræsentere - både i betydningen at fremstille og at gøre sig til talsmand for - subalternes interesser og bevidstheder i litteratur og i poststrukturalistisk teori. Spivak problematiserer et vestligt intellektuelt sprog, hun mener er på magtens side. Hun viser, hvordan kolonimagten, i sin tildeling af rettigheder til indiske kvinder gennem lov, opfatter den subalterne kvinde som et passivt væsen uden fri vilje og handlingskraft. Dermed adskiller kolonimagtens syn på kvinderne sig ikke nævneværdigt fra det syn, som Indiens traditionelle kultur besidder. Artiklen slutter med den deprimerende konklusion, at den subalterne ikke, i hvert fald på nuværende tidspunkt i historien, kan tale og blive hørt (Huggan & Tiffin, 185-202. Spivak, 308).

I forhold til dyr som subaltern gruppe står litteraturen med nogle særlige repræsentationsmæssige udfordringer af den banale, men vigtige, årsag, at vi ikke kan forvente, at dyrene - i modsætning til de indiske kvinder - på et tidspunkt træder ind på den litterære eller politiske scene og gør deres bevidstheder og interesser gældende. Som Graham Huggan og Helen Tiffin skriver i introduktionen til *Postcolonial Ecocriticism*, gør litteraturens fokus på plot, karakterer og psykologi, at den åbenlyst har været bedre egnet til at repræsentere mennesker end dyr, eller som minimum er nødt til at antropomorfinere dyr i forsøget på at repræsentere dem (Huggan og Tiffin, 16). De til specialet udvalgte vegetariske værker er symptomatiske for denne problemstilling. *Meat* og *Under the Skin* er stærkt antropomorferende i deres allegoriske scenarier, der implicit påstår, at vi kan forstå dyrenes situation ved at forestille os selv i deres sted. I *The Lives of Animals* og *Elizabeth Costello* foretager Costello en lignende operation i sin diskussion af filosofen Thomas Nagel. Vi kan med vores menneskelige bevidsthed, siger hun, forestille os,

hvordan det ville være at eksistere som dyr (Coetzee 1999, 31-35). I samtlige af specialets værker, inklusive Foers *Eating Animals*, er dyrene primært karakteriseret ved en passiv udleverethed til den smerte, mennesker udsætter dem for. Også i Singers dyreetik er dyrene præget af passiv udsathed i stedet for aktivt at indgå i en etisk relation med mennesker.

I *The Animal That Therefore I Am* er Derrida, samtidig med at han interesserer sig for denne fælles udsathed for smerte, opmærksom på, hvor vanskeligt det er for os overhovedet at forestille os dyr som individuelle væsener med vilje og bevidsthed. I første del af bogen kredser han om en situation, hvor hans kat har set ham nøgen på hans badeværelse og derefter er løbet væk. Her forsøger Derrida at spørge ind til, hvordan det individuelle dyr ser på os mennesker. Han peger på, hvordan dyrets blik ryster ham i hans identitet som menneske og kritiserer, at den hidtidige filosofi aldrig har beskæftiget sig med dette blik (Derrida 2008, 3-13). Denne nysgerrighed eller fascination i forhold til dyrets blik er kun i begrænset omfang til stede i de værker, jeg har undersøgt. De beskæftiger sig med dyr fra en vinkel, hvor det, der er betydningsfuldt, er, hvordan mennesker ser på dyrene. Ingen af værkerne forsøger at fremstille og forestille sig, hvordan dyrene ser på os. På den måde forbliver dyrene, med Derridas formulering, en "absolut anden" uden egen agens og bevidsthed (Ibid., 11).

Hvordan kunne et litterært værk, der ønsker at repræsentere dyr som aktivt handlende i stedet for udsatte, se ud? Et forsigtigt bud på en udgivelse, der forsøger at give dyrene stemme, er økoromanen *2007: a true story, waiting to happen* (2001) af den australske forfatter Robyn Williams. I romanen vælger dyrene at reagere på den globale opvarmnings katastrofale konsekvenser for økosystemet ved at iværksætte en slags revolution. I 2007 arbejder dyrene, som en revolutionær masse, sammen om at blokere den infrastruktur - lufthavne, motorveje, kommunikationssystemer - som muliggør menneskehedens instrumentelle og destruktive udnyttelse af Jordens ressourcer. I kraft af deres store antal lykkes det for dyrene at få sat det menneskelige samfund i stå og til sidst at overbevise menneskerne om nødvendigheden af et mere respektfuld forhold til

omgivelserne. 2007 er, om end antropocentrisk, fordi dyrenes interesser belejligt fremstilles fuldstændigt kongruente med klimabevægelsens, et bud på en fremstilling af en kollektivt handlende "dyrhed", der aktivt modarbejder de strukturer, der udsætter dem for lidelse og forhindrer dem i at realisere deres potentiale som dyr.

Konklusion

I specialet har jeg præsenteret dyreetik og spørgsmålet om vegetarisme som emner, der fylder mere og mere i nyere litteratur, litteraturteori og filosofi. Gennem mine analyser af *The Lives of Animals*, *Elizabeth Costello*, *Eating Animals*, *Under the Skin* og *Meat* har jeg vist, hvordan forskellige tekstuelle og paratekstuelle strategier bruges i forsøget på at præsentere og diskutere spørgsmålet om vegetarisme. Jeg har vist, hvordan disse strategier relaterer sig til Peter Singers, Jacques Derridas, Carol Adams' og Giorgio Agambens teoridannelser om forholdet mellem mennesker og dyr. Jeg har også gjort brug af og diskuteret Tygstrup og Winkel Holms tese om en samfundsmæssig ramme om litteraturen, som hæmmer det politiske virkningspotentiale for litterære værker. Jeg har argumenteret for, at spørgsmålene om dyreetik og -spisning er af stor vigtighed for både de dyr, som direkte påvirkes af vores handlinger, men også i forhold til de mennesker, der påvirkes af undertrykkende praksisser som racisme og sexism. Specialet peger på, hvordan både litterære værker og filosofiske teorier om forholdet mellem mennesker og dyr fremstiller speciesisme som værende forbundet med eller ligefrem forudsætning for de former for chauvinisme, som går ud over menneskelige subalterne grupper.

I specialets indledning kom jeg ind på, om man i fremtiden vil kunne se på vores aktuelle syn på og behandling af dyr som en forbrydelse, der ligesom nazisternes udryddelse af de europæiske jøder, har ufattelige dimensioner. Dette spørgsmål kan jeg af naturlige grunde ikke besvare. Men at prominente tænkere og forfattere som Jacques Derrida og J. M. Coetzee betragter spørgsmålet om vores forhold til dyr som centralt, og at Jonathan Safran Foers *Eating Animals* bliver oversat, omtalt og læst af ufattelig mange, peger på, at sammenligningen er på vej til at blive mere udtalelig og forståelig i en vestlig kultur, hvor man hidtil har spist dyr, som har levet et liv i lidelser, med selvfølgelighed. Hvis man ydermere inddrager Joseph D'Lacey's *Meat*, Michel Fabers *Under the Skin* og Peter Singers, Carol Adams' og Giorgio Agambens fokus ikke alene på de forhold, som dyr lever under, men på hvordan den måde, vi behandler dyr, er forbundet med, hvordan mennesker behandles og behandler hinanden, kan man tale om en tendens til, at

spørgsmålet om vores etik er blevet udvidet til at omfatte stadigt flere af dem, der ikke på overfladen ligner os selv. Selv om denne bevægelse mod en mere inklusiv etik har medført bedre forhold for nogle subalterne grupper, er der lang vej til et samfund, hvor der bliver taget lige hensyn til alles interesser. Et skridt på vejen er en litteratur, der viser, hvordan fraværet af en sådan etik er skadeligt for os alle sammen, både mennesker og dyr.

Litteraturliste

Adams, Carol J.: "An Animal Manifesto: Gender, Identity, and Vegan-Feminism in the Twenty-First Century: An Interview with Carol J. Adams", in *Parallax*, 12:1, pp. 120-128

Adams, Carol J.: "Bringing Peace Home: A Feminist Philosophical Perspective on the Abuse of Women, Children, and Pet Animals", in *Hypatia*, Vol. 9, No. 2, Spring 1994, pp. 63-84

Adams, Carol J.: "Comment on George's 'Should Feminists Be Vegetarians'", in *Signs*, Autumn 1995, pp. 221-225

Adams, Carol J.: "Ecofeminism and the Eating of Animals", in *Hypatia*, Vol. 6, No. 1, Spring 1991, pp. 125-145

Adams, Carol J.: "Post-Meateating", in *Human-Animal Studies*, Volume 6: Animal Encounters (ed. Rossini, Manuela S. & Tyler, Tom), 2009, pp. 47-72

Adams, Carol: *The Sexual Politics of Meat: A Feminist-Vegetarian Critical Theory*. New York: Continuum, 1990

Agamben, Giorgio: *The Open: Man and Animal*. Stanford: Stanford University Press, 2004

Armstrong, Philip: *What Animals Mean in the Fiction of Modernity*. London: Routledge, 2008

Attridge, Derek: *J. M. Coetzee & the Ethics of Reading: Literature in the Event*. Chicago: The University of Chicago Press, 2004

Booth, Wayne: *The Company We Keep: An Ethics of Fiction*. Berkeley: University of California Press, 1988

Calarco, Matthew (ed.) & Atterton, Peter (ed.): *Animal Philosophy: Essential Readings in Continental Thought*. New York: Continuum, 2004

Calarco, Matthew: "Deconstruction is not vegetarianism: Humanism, subjectivity, and animal ethics", in *Continental Philosophy Review* 37, 2004, pp. 175-201

Calarco, Matthew: *Zoographies: The Question of the Animal from Heidegger to Derrida*. New York: Columbia University Press, 2008

Coetzee, J. M. : *Elizabeth Costello: Eight Lessons*. London: Secker & Warburg, 2003

Coetzee, J. M.: *The Lives of Animals*. Princeton: Princeton University Press, 1999

Derrida, Jacques: "'Eating Well,' or the Calculation of the Subject: An Interview with Jacques Derrida", in *Who comes after the subject?* (ed. Cadava, Eduardo & Connor, Peter & Nancy, Jean-Luc). New York: Routledge, 1991, pp. 96-119

Derrida, Jacques: "Force of Law: The 'Mystical Foundation of Authority'", in *Cardozo Law Review* nos. 5-6, 1990, pp. 921-1045

Derrida, Jacques & Roudinesco, Elisabeth: *For What Tomorrow...: A Dialogue*. Stanford: Stanford University Press, 2004

Derrida, Jacques: *The Animal That Therefore I Am*. (ed. Mallet, Marie-Louise, trans. Willis, David) New York: Fordham University Press, 2008

D'Lacey, Joseph: *Meat*. London: Bloody Books, 2008

Donovan, Josephine: "Animal Rights and Feminist Theory", in *Signs*, Winter 1990, 15, 2, pp. 350-375

- Faber, Michel: *Under the Skin*. Edinburgh: Canongate, 2000
- Fiddes, Nick: *Meat: A Natural Symbol*. London: Routledge, 1991
- Foer, Jonathan Safran: *Eating Animals*. New York: Little, Brown and Company, 2009
- George, Stephen K. (ed.): *Ethics, Literature, & Theory: An Introductory Reader* (Second Edition). Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2005
- Huggan, Graham & Tiffin, Helen: *Postcolonial Ecocriticism: Literature, Animals, Environment*. London: Routledge, 2010
- Kovner, Abba: "A First Attempt to Tell", in *The Holocaust as Historical Experience* (ed. Bauer, Yehuda & Rotenstreich, Nathan). New York: Holmes & Meier Publishers, 1981, pp. 77-94
- Mulhall, Stephen: *The Wounded Animal: J. M. Coetzee and the Difficulty of Reality in Literature and Philosophy*. Princeton: Princeton University Press, 2009
- Plumwood, Val: "Decolonizing relationships with nature", in *Decolonizing Nature: Strategies for Conservation in a Post-colonial Era* (ed. Adams, William M & Mulligan, Martin). London: Earthscan Publications, 2003, pp. 51-78
- Sharma, Devika: *Amerikanske fængelsbilleder: Kunst, kultur og indespærring i samtidens USA*. København: Tiderne Skifter, 2011
- Sinclair, Upton: *The Jungle*. New York: Penguin Books, 1986
- Singer, Isaac Bashevis: "The Letter Writer", in *The Collected Stories of Isaac Bashevis Singer*. New York: Farrar · Straus · Giroux, 1982, pp. 250-276
- Singer, Peter: *Animal Liberation* (2009 Edition). New York: Harper Perennial, 2009
- Singer, Peter: "Preface", in *Animal Philosophy: Essential Readings in Continental Thought*. New York: Continuum, 2004, pp. xii-xiv
- Spivak, Gayatri Chakravorty: "Can the Subaltern Speak?", in *Marxism and the Interpretation of Culture* (ed. Nelson, Cary & Grossberg, Lawrence). London: Macmillan, 1988.
- Tygstrup, Frederik & Winkel Holm, Isak: "Litteratur og politik", in *Kultur & Klasse*, nr. 104, 35. årgang nr. 2, pp. 148-164. Holte: Forlaget Medusa, 2007
- Williams, Robyn: *2007: a true story, waiting to happen*. Sydney: Hodder, 2001
- Wolfe, Cary: *Animal Rites*. Chicago: The University of Chicago Press, 2003
- Wolfe, Cary (ed.): *Zoontologies: The Question of the Animal*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2003

Abstract: Pieces of Meat: A study of literary strategies in recent vegetarianist literature

Author: Morten Helmstedt

Subject and institution: Comparative Literature Section, Department of Arts and Cultural Studies, University of Copenhagen

Submission date: October 2011

Abstract: In this MA thesis I present animal ethics and specifically the question of meat-eating as fields of rising concern in recent literature, literary theory, and philosophy. Through analysis of *The Lives of Animals* (1999) and *Elizabeth Costello* (2003) by J. M. Coetzee, *Eating Animals* (2009) by Jonathan Safran Foer, *Meat* (2008) by Joseph D'Lacey, and *Under the Skin* (2000) by Michel Faber, I show how different textual and paratextual strategies are employed in order to present and discuss the issue of vegetarianism, and how these strategies are connected to the philosophical ideas of Peter Singer, Carol Adams, Jacques Derrida and Giorgio Agamben concerning human-animal relationships. I also make use of and discuss Frederik Tygstrup and Isak Winkel Holm's concept of a societal frame surrounding literature inhibiting the potential political impact of literary works. I argue that questions of animal ethics and of eating animals are of immense importance not only to the welfare of the animals involved in the equation, but also potentially for a fuller understanding of issues such as racism and sexism, which are shown to be similar in structure to the discriminatory and hurtful human practices towards animals labelled speciesism by Peter Singer.